aña 13
no. 9
november 1982

SKOL & KOMUNIDAT

SIMAR
SINDIKATO DI MAESTRONAN DI ARUBA

pag. 16

Salubridat Publiko, pag. 9

Introdukshon di papiamento, pag. 11

Tweede deel Afro-Amerikaanse Godsdiensten in Latijns-Amerika, pag. 16

Antias komplise di Apartheid, pag. 3

Bedrijfsgeneeskundige controle voor onderwijzend personeel nog niet mogelijk!, pag. 7

Van het bestuur, pag. 13

PA SKOL, OFISINA Y TEMPO LIBER!!!

ANTRACO SAMSOM ARUBA N.V.

- Schoolbehoeften en leermiddelen
- Teken- en schrijfartikelen
- Tekenpapier, schetsboeken
- Boeken voor studie en ontspanning
- Handenarbeidartikelen
- Kantoorartikelen
- Speelgoed
- EN NOG VEEL MEER . . . . bij

- *Rustig winkelen*
- *Prettige sfeer*
- *Voldoende parkeerruimte*
- *Redelijke prijzen*
- *Goede kwaliteit*

ANTRACO SAMSOM ARUBA N.V.

L. G. SMITH BOULEVARD 126, ORANJESTAD, TEL. 24787-23434

Si bo ta traha, renobá of drecha kualkier edifisio: mira promé na e firma ku tin e surtido di mas grandi:

Bouwmaatschappij Aruba n.v.

bma

BOUWMAATSCHAPPIJ
ARUBA N.V.
Druivenstraat 10 - Dakota
Tel. 21275

PULL AWAY FROM THE ORDINARY

Toyota Celica

Extraordinary sports spirit with human-engineered luxury.

TOYOTA

Spirited performance is the exhilarating result of aerodynamic design (Cd is now 0.34!) and Toyota's powerful, efficient engine!

The new retractable headlights look good and help you cut through the wind like a knife though your interior stays whisper-quiet. Celica's beautiful lines were designed to complement the electronic fuel injection power plant by the world's No. 2 automaker.

Fully independent suspensions and front discs give every driver the confidence that can only come from great engineering. Never before has such spirited driving been so luxurious: rotary head rests, available power steering, power sun roof, and much more!

Celica is the car to give you a whole new concept of driving. And now Celica has more room for driver and more space for passengers. Power. Beauty. Practicality. And miracles of modern technology. That's the Celica experience you should experience for yourself.

GARAGE CORDIA ARUBA N.V.

L. G. Smith Boulevard 114 — Oranjestad - Aruba

TELEFOON 24455 - 24457

VICTORIA BOTTLING
COMPANY CO. LTD.
San Nicolas

redaktie: c. tromp, r. oomen, h. oplaat, q. maduro en l. emerencia.
redaktie-adres: kantoor simar, sabana blanco 36.
bank skol & komunidat: a.b.n., banknr. 31.47.886.
layout en fotografie: r. de graaff.
drukker: vad.

simar, sindikato di maestronan di aruba, sabana blanco 36, pob 582, oranjestad, tel. 24219.
bestuur: madonna stephens, voorz.; carla kelkboom, sekr.; henk weustink, vice-voorz.; mercedes van der hans-orman, 1e penningm.; arturo oduber, comm.
sekretaresse kant.: mevr. f. alexander.
bank simar: banco barclays antiliano v-224-1, a.b.n. 31.47.290.

SKOL & KOMUNIDAT

aña 13 - no. 9
november 1982

sindikato di maestronan di aruba

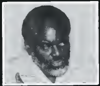
PREISNAN PA ABONO RIBA SKOL & KOMUNIDAT PA AÑA 1983 (10 NUMERO)

☐ antias naf. 32,50
☐ hulanda ku bapor naf. 32,50
☐ hulanda ku avion naf. 55,—
☐ otro paisnan ku bapor naf. 32,50

nomber: ....
....
adres: ....
....

manda un chèk of deposita plaka riba kuenta bankario a.b.n. nr. 31.47.886.
manda e formulario aki pa:
skol & komunidat,
cashero 17, aruba, n.a.

ANTIAS KOMPLISE DI APARTHEID

PORTRETNAN: INTERNATIONAL DEFENCE AND AID FUND

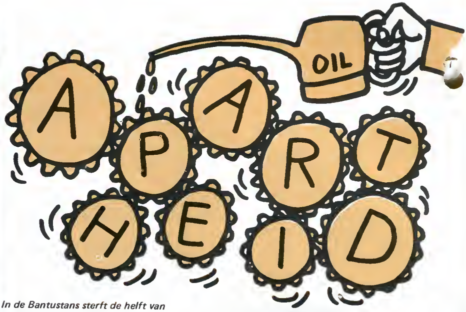
Algun tempo pasá Antias tabata den spotlight internashonal pa motibo di su posishon klave den e transporte di krudo pa e regimen rasista di Sur-Afrika. E asina yamá Shipping Research Bureau na Hulanda a deskubrí ku no menos ku 5 di e 52 bapornan ku problemente á entregá krudo na Sur-Afrika entre yanüari '80 i yüni '81, a bin direktamente di Antianan Hulandes. Shete (7) di e 52 bapornan tabata nabegá bou di bandera antiano. Ku esaki Antia *direktamente* ta sostene e regimen rasista di Sur-Afrika, no obstante un moshon di e Asamblea General di Nashonnan Uní di desember 1981 (126 voto pro, 7 kontra), ku ta yama pa un embargo di krudo kontra Sur-Afrika. Aki na Antias kos a keda keto despues di e notisia aki, kisas pasobra nos no ta realisá nos mes kiko e sistema di apartheid ta enserá. Den e siguiente artikulo nos lo trata di duna un bista di e sistema rasista na Sur-Afrika i e importansia di krudo pa konsolidá e sistema ei.

Sur-Afrika i Namibia aktualmente ta e uniko dos paisnan di Afrika ku te ainda konose un dominashon di e poblashon afrikano dor di un grupo minoritario blanko. Desde 1946 Sur-Afrika ta okupa Namibia ilegalmente, no obstante un kantidat di resolushonnan di Nashonnan Uní. Nos lo bin bèk riba e problema di Namibia.
Na Sur-Afrika mes e sistema dor di kual e minoria blanko ta ehersé su poder riba e mayoria preto ta yama "apartheid." Den e sistema aki leinan rasial ta distinguí diferente grupo di hende a base di nan rasa. Di e forma aki lei sur-afrikano ta konose 4 kategoria: 1. E kategoria di afrikanonan (19.000.000), 2. E kategoria di hendenan di koló (rasa miksto, 2.500.000), 3. E kategoria di hendenan asiatiko (1.000.000) i 4. E hendenan blanko (4.000.000). Nan ta konsiderá tur hende di e promé 3 kategoria komo preto. Nos por mira anto ku e grupo blanko ta forma mas o menos 16% di e poblashon total di Sur-Afrika. Sinembargo nan tin den nan poder 89.1% di e teritorio sur-afrikano, inkluyendo tur siudat, sentro industrial, waf, mina i e tera mas fertil di Sur-Afrika.
Ya ku e grupo mayoritario preto no tin derecho di vota, e no ta dispone di formanan legal pa trese kambio den e situashon. Hende preto mester keda separá di hende blanko bou di tur sirkumstansia. Hende preto no mag di hasi uso dje bus, trein, beach, hotel, restorant, bar, toilet, skol, hospital i te asta dje ambulans ku ta destiná pa hende blanko. E fasilidatnan di kual hende preto sí mag di hasi uso ta di un kalidat masha inferior.
Apartheid ta nifika luho pa e hendenan blanko i miseria pa e hendenan preto. E ultimo grupo aki mester biba den gètonan na rant di e siudatnan blanko den kual e grupo blanko mes ta biba den kasnan luhoso ku hardinnan grandi, hopi biaha ku pisiña, rondoná dor di un kantidat di trahadónan di kas. E ultimonan aki naturalmente di e rasa preto!!
E homber preto ku tin trabou den besindario di un siudat grandi, ta hañá su mes obligá di biba den barak primitivo, lòs di su esposa i su yiunan. Nan no mag di trese nan famia serka nan. Fuera di esaki tin dos lei absurdo na Sur-Afrika ku ta regla e relashon entre homber i

Kinderen uit Soweto.

In de Bantustans sterft de helft van de kinderen vóór hun vijfde jaar.

muhénan di diferente rasa: e asina yamá "Mixed marriages Act" i e "Immorality Act." E dos leinan aki ta regla:
a ku kende bo mag di tin un relashon seksual,
b ku kende bo mag di kasa i p'esei ku kende bo mag di enamorá,
c ku kende bo mag di sera amistat.
Tur esaki naturalmente konsiderando e koló di bo kuero.

TRABOU

Ekonomía sur-afrikano ta florese pa motibo di un eksplotashon inkreibel di e pueblo afrikano dor di e minoría blanko. Obreronan blanko tin e trabounan mihó pagá, mientras ku e obreronan preto tin ku hasi e trabounan mas pisá pa un limosna. Sur-Afrika tin hopi rikesa: oro, diamant, platina, karbon, mangaan i uranium pero un trahadó preto den mina ta gana solamente un 25 Rand (1 Rand ta mas o menos NAf. 1,75) mientras ku e trahadó blanko ta gana 200 Rand pa siman. Kasi 90% di e trahadónan den e minanan di Sur-Afrika ta afrikano. No obstante e ganashinan eksorbitante, e kondishonnan di trabou i e seguridat den trabou den e minanan semper a keda hopi malo. Entre 1936 i 1966 19.000 trahadó (93% di nan tabata afrikano) a perde nan bida a konsekuensia di aksidèntnan. Ora e obreronan afrikano a bai den welga na aña 1946 pa protesta kontra e sirkumstansianan aki, un batayon di polis a forsa nan bai traha atrobe, despues di a mata 9 i herida 1.200 obrero. E situashon di e trahadónan preto den e sektor di agrikultura ta pió ainda. Den e sektor ei un obrero ta gana mas o menos 5 Rand pa siman. Dor di diferente lei, ta praktikamente imposibel pa e trahadónan den e sektor aki bai buska un otro empleo. Nan tin ku traha 12 ora pa dia, 7 dia pa siman, 52 siman pa aña.

BANTUSTAN

E regimen rasista di Sur-Afrika, ku aktualmente ta bou di mando di promé-ministro Botha, ta sigui "perfekshoná" su sistema di 'apartheid.' Desde 1976 e regimen ta krea sierto teritorianan pa tur e afrikanonan ku e grupito blanko no por usa. E teritorianan aki ta yama 'Bantustan' i e afrikanonan ku no por funkshoná den e ekonomía blanko di Sur-Afrika ta haña nan mes forsá di bai biba den un bantustan. E bantustannan ta kubri 14% di henter e teritorio sur-afrikano, mientras ku e intenshon di e regimen ta pa forsa kasi tur afrikanonan pa bai biba den un bantustan. Nan ta usa e bantustannan komo dump pa e afrikanonan ku e rasistanan no por usa mas: viudanan, penshonadonan, personanan sin trabou di tur edat ets. Den e bantustannan hopi hende ta sufri hamber, no tin kuido mediko i no tin un sistema di enseñansa.
Sur-Afrika ta konsiderá bantustannan komo estadonan outónomo, pero ningun pais na mundo ta rekonosé nan. Nan no ta outónomo tampoko pasó en realidat Sur-Afrika tin nan bou di su kontrol, politikamente i ekonomikamente. Te awor aki Transkei, Bophutatswana, Venda i Ciskei a haña nan "independensia" di Sur-Afrika komo bantustan. Di e forma aki e regimen a obliga 9.000.000 afrikano kaba pa bira siudadano di un pais (bantustan) ku nan no konosé mes i na unda nan no por haña net nada pa sobrebibí.

PASPORT

E homber preto ku kier sali for di su bantustan pa bai buska trabou den e region blanko di Sur-Afrika ta haña su mes konfrontá ku e sistema di pasport. Tur afrikano ku tin mas ku 16 aña ta obligá di kana tur ora i tur kaminda ku su pasport. Si polis kontrolá nan i nan no tin nan pasport ku nan, nan ta wordo arestá i tresí dilanti un korte spesial di asuntonan di bantu. E kastigonan ta varia entre but, prison i labor forsá riba hasiendanan blanko. Den e pasport ta pará unda e persona mag traha i biba. Si e bai pa un otro teritorio sin permit di e outoridatnan, nan ta arest'e. E lei di pasport di e forma aki ta regla e kantidat dje afrikanonan ku nan tin mester den e industria blanko. Esnan ku ta inesesario pa e ekonomia blanko, tin ku buska nan kaminda pa nan bantustan. Tin indikashon ku Botha kier perfekshoná e sistema aki dor di pone butnan pisá pa dunadónan di trabou blanko, ku ta tuma afrikanonan den servisio ku no tin permit pa sali for di nan bantustan.

ENSEÑANSA

Pa e muchanan ku ainda no a wordo mandá pa un bantustan, e regimen ta perkurá pa apliká e prinsipio di 'apartheid' den su enseñansa tambe. Mientras ku enseñansa ta gratis pa e muchanan blanko, muchanan preto sí tin ku paga pa nan uniform, buki i 'schoolgeld' →

Samenleven zonder rassenscheiding.

Kinderen demonstreren.

Tambe tin mucho poko skol pa e muchanan preto. Mitá di e muchanan finansiero.
regimen sur-afrikano ta gasta hopi mas plaka pa fasilidatnan di enseñansa pa muchanan blanko ku pa e otro gruponan. Siguientemente e kantidat di plaka ku'nan a gasta pa e diferente gruponan na aña '75: 644 Rand pa kada mucha blanko, 190 Rand pa kada mucha asiatiko, 140 Rand pa kada mucha di rasa miksto i 42 Rand pa kada mucha afrikano pa aña.
Indignashon di parti di alumnonan pa ku e sistema di enseñansa aki, a resulta den un demonstrashon masal di muchanan di skol na yüni 1976 na Soweto. E kontesta di e outoridatnan: Sentenares di mucha matá dor di balanan di polis i miles di hende arestá, di kual hopi a haña kastigo di prison pisá.

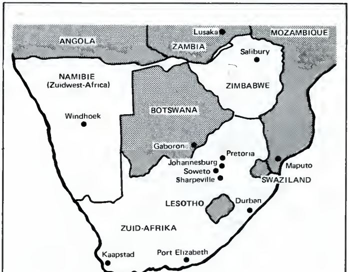
A.N.C.

E protesta di Soweto tabata solamente un otro kulminashon di e lucha ku e pueblo afrikano for di hopi tempo kaba ta hibando kontra e sistema di 'apartheid.'
Desde ku e kolonistanan oropeo a invadí Sur-Afrika na aña 1652, e afrikanonan a resistí fuertemente. Ta na aña 1906 numa e kolonistanan oropeo a logra kibra tur resistensia den e bataya di Bambata. Despues di esaki e tribunan a realisá ku nan mester uni forsa. P'esei nan a lanta e African Nacional Congress (A.N.C.) na aña 1912. Meta di A.N.C. tabata pa lucha na un manera pasífiko pa e derechonan di e pueblo afrikano. E regimen blanko a reakshoná ku un preshon kruel di e organisashon. Tòg A.N.C. a sigui krese i den añanan '40 i '50 nan a kuminsa organisá welganan i demonstrashonnan. E polisnan blanko a reakshoná ku balanan. Dia 21 di mart 1960 polis na Sharpeville a kuminsa tira riba un multitut di muhé, homber i mucha ku tabata demonstrá pasifikamente kontra e leinan di pasport: 69 morto i 188 heridá. Un siman despues e regimen ta deklará A.N.C. komo ilegal. Hopi lider afrikano a wordo arestá di kual bastante a muri den e prisonnan sur-afrikano despues di un tortura kruel. E lider di A.N.C., Nelson Mandela, tambe a wordo arestá i ainda ta den e prison horibel riba Robben-island (kasi 20 aña kaba!!). E lider estudiantil, Steve Biko, sinembargo no a sobrebibí prison sur-afrikano. Durante interogashon nan a tortur'e te ku el a muri.

INTIMIDASHON

Despues di Sharpeville Sur-Afrika a kuminsa krea e ehersito mas grandi i mas agresivo di e kontinente. E ta dispone di un arsenal di arma inkreibel. Dor di esaki e no ta solamente kapas di oprimí e poblashon afrikano di Sur-Afrika, pero tambe ta kapas di intimidá paisnan bisiña manera Mozambique, Zimbabwe, Zambia i te asta Angola. Den e ultimo pais aki e ta logra infiltrá pa motibo di su presensia ilegal den Namibia.
Ora ku Nashonnan Uní a deklará na aña 1966 un biaha mas ku Sur-Afrika mester sali for di Namibia, Sur-Afrika a nenga esaki redondamente. E pueblo di Namibia e ora ei a organisá su mes den e South West Africa People's Organisation (S.W.A.P.O.) i a kuminsá un lucha armá pa logra su independensia. E lucha ei ainda ta sigui i Sur-Afrika ta usa tur medio pa kombatí Swapo. Despues ku Angola a bira independiente i a haña un gobierno sosialista, e regimen di Sur-Afrika a kuminsá usa e presensia di Swapo riba teritorio di Angola komo preteksto pa tambe ataká e pais ei. Sur-Afrika ta konsiderá paisnan manera Angola, Mozambique i Zimbabwe komo un menasa pa su mes, ya ku e pueblo di e paisnan ei a logra di saka e kolonistanan oropeo. Pa demonstrá ku e mes, esta e minoria blanko di Sur-Afrika, no tin ningun plan pa sali for di e kontinente, e ta intimidá e paisnan aki konstantemente ku akshonnan militar. Di e forma ei e ta okupá aktualmente un teritorio den Angola di e grandura di Hulanda. Sur-Afrika a infiltrá den Angola te na e siudat Cassinga, mas ku 300 km. nort di e frontera ku Namibia. Riba su kaminda e ehersito di sur-afrikano a mata miles di Angoleño. Fuera di esaki e ta finansiá e movemiento obskuro UNITA bou direkshon di e avonturero Jonas Savimbi. E movemiento aki tambe ta terorisando un gran parti di Angola.
I no ta solamente den Angola e ehersito di Sur-Afrika ta operá. Den Mozambique e sa ataká regularmente sentronan di A.N.C. Asina nan a komete un atentado dia 30 di yanüari di 1981 den e siudat mozambiquense di Matola. Nan a mata varios miembro di A.N.C. durante e atake ei.

→

Zwarte arbeiders in steengroeve met blanke opzichter.

EMBARGO

Ta mas ku obvio ku e regimen di Sur-Afrika pór sinti su mes fuerte, ya ku e ta disponé di e ehersito i armanan mas sofistiká di e kontinente. Pa e motibo ei ta masha difisil pa kombatí e regimen. Gruponan i paisnan afrikano ku por forma un menása pa e grupito blanko di Sur-Afrika ta haña nan mes den hopi problema ora nan kuminsa bringa 'apartheid.' E ehersito di Sur-Afrika a siña hopi di e ehersitonan blanko den e otro paisnan bisiñá tempo ku nan ainda tabata bringa e guerieronan di Mozambique, Zimbabwe i Angola.
E ehersito di Sur-Afrika sinembargo ta depende hopi di otro paisnan. I ta nèt riba e aspekto aki e lucha kontra 'apartheid' a kuminsá konsentrá su mes. Pa e ehersito di Sur-Afrika dos kos ta esensial: e materialnan i e kombustibel. Si bo logra un embargo internashonal riba e dos kosnan aki kontra Sur-Afrika, bo no ta solamente kibra e ehersito (tankinan no por kore mas, helikopter i avionnan no por bula mas), pero tambe bo ta kibra e otro pilar di 'apartheid,' esta e ekonomía blanko di Sur-Afrika. Voral si bo kombiná esaki ku un boikot di produktonan sur-afrikano. Pa e motibonan aki A.N.C. a hasi un yamamento na mundo pa boikotea e produktonan sur-afrikano i pa stop di entregá arma i krudo na Sur-Afrika.
Den e kuadra aki Nashonnan Uní entre otro a aseptá un resolushon na desember 1981 pa para tur entrega di krudo na Sur-Afrika. Klaramente Sur-Afrika a kuminsa buska otro kamindanan pa haña su krudo, pero tòg mas i mas pais ta tumando medida pa evita ku Sur-Afrika ta haña krudo. Entre otro e paisnan arabe di OPEC a kuminsa investigá profundamente si nan krudo ta bai pa Sur-Afrika i si akaso nan deskubri ku esaki a sosodé nan ta kibra nan relashon ku e kompania ku a entregá e krudo, manera a sosodé ku e kompania italiano Pontoil.
Tòg esaki no ta sufisiente. Loke ta mas importante ta ku *kada pais* ku ta kondená e sistema di 'apartheid' mester sinti e *obligashon* pa hasi tur su esfuerso pa evita ku krudo ta wordo entregá na Sur-Afrika.

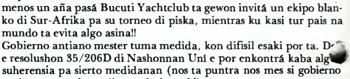
SINBERGUENSA

Aki nos a yega na Antias, pasó kiko ta e kaso. Manera menshoná kaba a sali na kla ku Antias ta un di e paisnan na mundo ku sí ta entregá krudo direktamente na Sur-Afrika. Pa ta mas spesifiko: algun di e barkonan ku a entregá nan krudo na Sur-Afrika a busk'e na Curaçao Oil Terminal, un empresa di SHELL. Tur esaki a sali den korantnan antiano basta tempo pasá, pero te ainda gobierno no a tuma ningun medida pa para e aktividat sinberguensa aki. Esaki ta inkomprendibel pasobra aki Antias ta komprometé su mes ku un sistema, den kual mayoria grandi dje mesun antianonan tambe lo a bira viktima di e polítika di 'apartheid,' inkluso tur esnan ku ta kere ku nan tin un "koló klá"!!!

Erbarmelijke woontoestanden in Soweto.

Hopi hende no ta realisá esei i aki nos tin ku korda tambe kon mas o menos un aña pasá Bucuti Yachtclub ta gewon invitá un ekipo blanko di Sur-Afrika pa su torneo di piska, mientras ku kasi tur pais na mundo ta evita algo asina!!
Gobierno antiano mester tuma medida, kon difisil esaki por ta. D[illegible] e resolushon 35/206D di Nashonnan Uní e por enkontrá kaba alg[illegible] suherensia pa sierto medidanan (nos ta puntra nos mes si gobierno antiano ta na altura di e resolushon aki).
Tambe e por buska ayudo di gobierno hulandes ya ku e base di SHELL ta na Hulanda. Gobierno mester 'at least' investiga *kiko* e por hasi. Tanten ku nada sosodé, e imagen di Antias den nos region ta haya un boftá formal. Prueba di esaki ta entre otro un artikulo ku a sali den e organo di Caribbean Conference of Churches, Caribbean Contact, di oktober ultimo, bou di e titulo "How oil flows from Caribbean to the rasist of Pretoria." Nos turismo probablemente lo no sufri e biaha aki di e mal nomber ku Antias a haña, pero esun ku sí lo *sigui* sufri dor di esaki ta e pueblo afrikano na Sur-Afrika. ●

Diskriminerend opschrift op bank in een park.

In de vorige Skol & Komunidat en in de Mensahero is reeds melding gemaakt van de plannen van de eilandelijke overheid tot het invoeren van een bedrijfsgeneeskundige controle voor onderwijzend personeel. Dat deze kwestie niet geheel zonder problemen verloopt zal inmiddels ook wel duidelijk zijn. In onderstaand artikel van de rechtspositiecommissie van de Simar wordt alles weer eens haarfijn op een rijtje gezet. Een staaltje "democratisch" overheidsbeleid.

INVOERING bedrijfsgeneeskundige controle voor onderwijzend personeel nog NIET mogelijk!

Om een volledig overzicht te krijgen van de problematiek betreffende de invoering van controle bij ziekte door bedrijfsartsen in dienst van de overheid, volgt hieronder een chronologische opsomming van hetgeen tot nu toe heeft plaatsgevonden.

Optimaliseren

1. Nadat er al enkele maanden geruchten ronde deden over een wijziging van de controle op ziekteverzuim ontving de Simar, via haar vertegenwoordigers in het Georganiseerd Overleg voor Onderwijzend Personeel (G.O.O.P.), een schrijven d.d. 16 juli 1982 van het Bestuurscollege met betrekking tot de instelling van een afdeling bedrijfsgeneeskundige dienst bij de Gezondheidsdienst.
Als doel werd in deze brief vermeld het *"optimaliseren van de gezondheidstoestand van alle werknemers in dienst van het eilandgebied."*
De landsverordening van 24 april 1969 (P.B. 1969 no. 44), regelende de Vakantie en Vrijstelling van Dienst Ambtenaren, geeft de bevoegde autoriteit, i.c. het eilandgebied Aruba, middels art. 33 lid 2 de gelegenheid de ambtenaar door een geneeskundige te laten onderzoeken. Dit betekent uiteraard niet dat de huidige procedure (het overleggen van een doktersbriefje bij een verzuim langer dan drie dagen) zonder meer aan de kant gezet kan worden. Om misverstanden te voorkomen zij nu reeds opgemerkt dat het in de bedoeling ligt de nieuw in te voeren regeling ook van toepassing te laten zijn op onderwijzend personeel, werkzaam zowel bij het openbaar als bij het gesubsidieerd bijzonder onderwijs. In genoemde brief werd tevens medegedeeld dat de zieke werknemers zich onverwijld tot één van de bedrijfsartsen moeten wenden, als zij tenminste niet in staat zijn naar school te komen om hun lessen te verzorgen. Deze bedrijfsartsen nu stellen de mate van arbeidsongeschiktheid vast en bepalen of er aanleiding bestaat de betrokken werknemer vrijstelling van dienst te verlenen of niet.
Is de werknemer niet in staat zijn huis te verlaten dan is een telefonische ziektemelding toegestaan.
Tenslotte wordt vermeld dat deze "procedure" ook van toepassing wordt bij ziektegevallen gedurende een op Aruba doorgebrachte vakantie.
Een korte opmerking wordt gemaakt over het feit, dat alleen de bedrijfsarts *zonodig in overleg met de huisarts,* over de duur van de arbeidsongeschiktheid beslist.
Door het B.C. werd verzocht deze kwestie vóór 10 augustus 1982 in de Commissie G.O.O.P. te behandelen.

2. Op 25 augustus 1982 worden vertegenwoordigers van verschillende vakbonden door het Eilandgebied uitgenodigd voor een informatieve vergadering (dus géén G.O.O.P.-vergadering). Aan de slechts twee verschenen vakbonden, t.w. Simar en Gaba, wordt een nadere toelichting gegeven op de nieuw in te voeren regeling. Desondanks blijven een groot aantal kwesties onduidelijk en verschillende vragen onbeantwoord.
Daarna verzoekt de Simar dringend een G.O.O.P.-vergadering te beleggen over deze materie. Immers dan kan deze sterk de

rechtspositie van de werknemer aantastende regeling uitvoerig aan de orde komen.
Daar de regeling eventueel per 1 september 1982 zou ingaan verzond Simar, samen met Sepa, op 30 augustus 1982 een telegram aan het B.C., waarin met klem tegen deze invoering werd geprotesteerd en nogmaals werd aangedrongen op een behandeling van de conceptregeling in het G.O.O.P.

3. In een brief d.d. 2 september 1982 deelt het waarnemend Hoofd van de Gezondheidsdienst mede dat deze dienst sinds kort (!) over een Bedrijfsgeneeskundige Dienst beschikt met als doel — alweer — de optimalisering van de gezondheidstoestand van de werknemers. Opnieuw tevens de opmerking dat de werknemer zich bij ziekte moet melden bij één van de bedrijfsartsen. De Simar wordt om medewerking gevraagd!

4. Een tweede brief d.d. 15 september 1982 van voornoemd waarnemend hoofd maakt melding van het feit dat de nieuwe regeling voor een aantal overheidsdiensten is ingegaan per 13 september 1982. Ook worden hierin een aantal — op dit moment irrelevante — z.g. praktische regels opgesomd, waaraan de betrokken werknemers zich dienen te houden.

5. Op 22 september 1982 stuurt het B.C. een telegram als reactie op het Simar-telegram van 30 augustus 1982. Hierin schrijft het B.C. dat reeds uitvoerige deskundige uitleg over de concept-regeling, aangaande het verlenen van vrijstelling van dienst wegens ziekte, is gegeven tijdens de informatieve vergadering van 25 augustus 1982 en dat zij niet bereid is te wachten met de invoering tot het advies van het G.O.O.P. klaar is! Binnen een maand na datum zou zij de nieuwe regeling laten ingaan voor alle werknemers. (In de hierna volgende paragraaf zal aangegeven worden dat een dergelijke handelwijze volkomen in strijd is met de wet). In dit telegram geeft het B.C. als reden voor direkte invoering op een nietszeggend dienstbelang. Wel wil het B.C. zo goed zijn om het nog te geven G.O.O.P.-advies (wanneer?) later alsnog te verwerken bij een eventuele herziening van de nieuwe regeling.
Tenslotte deelt het B.C. mede, dat zij de commissie G.O.O.P. heeft bericht het advies vóór 30 september 1982 aan hen toe te zenden.

6. Tegelijkertijd (22 september 1982) ontvangt de Simar via haar G.O.O.P.-vertegenwoordigers, een brief van het B.C., waarin wordt medegedeeld dat de nieuwe regeling ingaat per 22 oktober 1982. Verder is de inhoud conform het onder punt 5. ver- →

melde telegram.
Zij eindigt met de opmerking, dat als het B.C. het advies van het G.O.O.P. niet vóór 1 oktober 1982 heeft ontvangen, zij aanneemt dat het G.O.O.P. geen op- of aanmerkingen heeft over de nieuwe regeling.
7. Nogmaals stuurt de Simar op 28 september 1982 een brief aan het B.C., waarin gesteld wordt dat de gehele kwestie in het G.O.O.P. behandeld dient te worden en dat deze Commissie, ondanks herhaalde verzoeken, nóg steeds niet bij elkaar is geroepen.
8. Voorlopig eindigt deze opsomming met het verzenden van een telegram op 15 oktober door de Simar, waarvan de inhoud luidt:

Bestuurscollege van het
Eilandgebied Aruba,
Bestuurskantoor,

Met referte aan onze brief d.d. 28 september 1982 no. 384 maken wij u er nogmaals op attent dat invoering van een nieuwe regeling aangaande verlening van vrijstelling van dienst wegens ziekte voor onderwijzend personeel vooralsnog onmogelijk is punt Deze nauw met de rechtspositie van het onderwijzend personeel verband houdende aangelegenheid dient volgens het Eilandsbesluit van 22 mei 1970 no. 5517 in de commissie G.O.O.P. behandeld te worden punt De door uw college bepaalde datum van invoering komma nl. 22 oktober 1982 is dan ook van onwaarde stop *Simar*

Procedure binnen het Georganiseerd Overleg (G.O.O.P.)

Op 22 mei 1970 werd het Eilandsbesluit no. 5517 afgekondigd, inhoudende de instelling van een Algemene Commissie van Overleg in Zaken betreffende de rechtspositie van Onderwijzend Personeel (kortweg G.O.O.P.).
Deze commissie, bestaande uit vertegenwoordigers van het eilandgebied Aruba en de vakbond Simar (art. 21), werd direct daarna geïnstalleerd.
Elke aangelegenheid van rechtspositionele aard moet in de Commissie behandeld worden (art. 1.2 en 1.3), waarna het advies en/of de voorstellen aan het B.C. worden toegezonden (art. 7.1), dat daarna de beslissing neemt (art. 1.2 en 7.1).
Indien het B.C. van het gegeven advies afwijkt, worden de redenen hiervan zo spoedig mogelijk ter kennis van de Commissie gebracht (art. 7.3).
De door de Commissie te voeren besprekingen staan onder leiding van een door het B.C. benoemde voorzitter, die overigens zelf nog een adviserende stem heeft (art. 3.1.).
Verder behandelt de Commissie de aangelegenheden, die haar worden voorgelegd, zo spoedig mogelijk nadat zij de daartoe betreffende stukken heeft ontvangen (art. 4.1). De voorzitter bepaalt de plaats, de dag en het uur der G.O.-vergadering (art. 6.1.), die hij verplicht is bijeen te roepen als tenminste twee leden van de Commissie de wens daartoe hebben kenbaar gemaakt (art. 6.2.).
Wat is nu het probleem?
Duidelijk zal zijn dat elke rechtspositionele kwestie in het G.O. besproken moet werden. Echter als de voorzitter de door de Simarvertegenwoordigers aangevraagde vergadering niet wenst vast te stellen, of althans tracht te traineren, is er geen stok achter de deur. Herhaalde malen is verzocht een vergadering over de kwestie bedrijfsgeneeskundige dienst uit te schrijven.
Echter tot op de dag van vandaag zonder resultaat. Belangrijk is niettemin om vast te stellen, dat elke wijziging in bestaande regelingen van onwaarde is zolang er geen G.O.-vergadering is gehouden en geen advies naar aanleiding van de gevoerde besprekingen is uitgebracht.
Voorlopig is dus elke beslissing van het B.C. met betrekking tot de vrijstelling van dienst wegens ziekte in strijd met voornoemd eilandsbesluit en dus in strijd met de wet. En zoiets is verantwoordelijke bestuurders onwaardig.

Talloze vragen . . .

Talloze vragen

Uit het voorgaande blijkt dat voor het onderwijzend personeel voorlopig alles bij het oude blijft. De bedrijfsartsen kunnen hun werk, althans wat de leerkrachten betreft, niet aanvangen. Bij ziekte hoeft de leerkracht zich dus niet in verbinding te stellen met een bedrijfsarts, tenminste als het B.C. eenzijdig tot invoering van de nieuwe regeling mocht besluiten. Een *doktersbriefje* blijft dus de enige eis!
Het bestuur van de Simar zal er dwingend op moeten blijven toezien, dat deze gehele kwestie via de bestaande, geïnstitutionaliseerde wegen zal worden geleid en behandeld. Uiteraard moet zij bereid zijn over verbetering van bestaande regelingen te praten. De presentatie van de nieuwe regeling is echter te vaag geweest, terwijl geen overleg heeft plaatsgevonden.
Met betrekking tot de kwestie zelf zijn er talloze vragen te stellen. Bijvoorbeeld: Wat verstaat men precies onder optimaliseren van de gezondheidstoestand van de werknemers en hoe denkt men dat te realiseren? Hoe zal de controle door de bedrijfsartsen in de praktijk verlopen? Hoe is de positie van de huisarts in deze? Wat gebeurt er bij verschil van mening tussen huisarts en bedrijfsarts?
Al met al aanleiding genoeg deze kwestie, goed voorbereid door beide kanten, te behandelen in het destijds door de Simar moeizaam verworven overlegorgaan: het G.O.O.P. ●

E pueblo di Aruba ta pasando dor di un temporada masha skur. Prèisnan di kuminda ta subi bai laira, koriente ta kai afó i e awa k'e ta haya for di su kranchi no ta di bebe, te asta peligroso. E lider supremo a bai buska awa na Venezuela, pero ora e awa a yega Aruba a resulta ku ni pa bo radiator e ta bon. Mientrastanto e pueblo di Aruba ta keda depende di importashon di awa na bòter pa loke ta konserní awa pa bebe. Komersio arubano a tuma e importashon aki na su enkargo i awor aki kasi tur supermerkado tin stòknan grandi di e bòternan di plèstik ku awa di bebe. Pero si b'a kere ku komersio a kuminsa importa awa na bòter pa alivia pueblo den su nesesidat, bo ta keda bon kibokó. Djis kuminsa kompará e prèisnan ku e konsumidó tin ku paga pa e awa. Un ehèmpel: Na Coruba bo ta paga pa un galón di awa f. 2,05 mientras ku na Plaza bo mester paga pa e mesun galón, di e mesun marka, f. 2,89!! Ku esaki n' ta abuso?? I asina tin mas supermerkado aki na Aruba ku ta pidi prèisnan eksorbitante pa awa di bebe na bòter. Nos ta konsiderá esaki komo un abuso intolerabel di parti di e komersiantenan, nan kier probechá ekstra ainda di e situashon difisil den kua pueblo ta hayando su mes awor aki.
Nos ta kere ku aki tambe gobierno arubano tin su responsabilidat. Ta dor di sú mal maneho pueblo awor ta haya su mes obligá pa kumpra awa na bòter. P'esei awa na bòter a bira un nesesidat primario i mirando ku riba nesesidatnan primario semper tin un prèis maksimo, nos ta di opinion ku ta mas ku husto ku awor gobierno tambe ta pone un prèis maksimo pa e awa na bòter, esta un preis ku pueblo por paga. Esaki mester dura pa e tempo ku gobierno di Aruba no por garantisá e kalidat di e awa di kranchi. Pa loke ta toka e florin di rebaho ku gobierno a duna pa kada tòn di awa, nos ta kere ku esaki ta un "druppel op een zeer gloeiende plaat," voral si nos konta tur e pañanan ku a ser dañá dor di e awa frusto. Fuera di esaki nos ta puntra nos mes for di awor kaba ku ki velosidat gobierno lo bai subi e prèis di awa ora e fabrika nobo ta kla . . .

Salubridat publiko

Den e artikulo ku ta sigui nos kier duna algun informashon riba sierto aspektonan di e tereno di Salubridat Publiko. Ta remarkabel ku ya pa basta tempo kaba no tin un hefe di e departamento insular di Salubridat Publiko. E kontrakt ku e hefe anterior, Dr. Hagens, no a wordo prolongá. E motibo p'esaki no a wordo publiká, pero nos tin e informashon ku tabatin un pleitamento entre Dr. Hagens i e diputado Flanegien i tambe ku tabatin hopi keho riba e kalidat di trabou ku Dr. Hagens tabata hasi. Un di e tareanan di Dr. Hagens tabata pa traha un "opzet", esta un struktura pa un seguro general (algemene ziekenfonds) pa Salubridad Publiko, di kua sigur nada no a sali.
Awor un situashon asina tin su konsekuensianan i seguramente esaki por wordo mirá komo prueba ku no tin maneho riba e tereno di Salubridat Publiko ni tampoko e kontrol nesesario. Ta parse ku riba e tereno aki tin un "free for all" formal ta andando. Nos ta spera ku e artikulo aki lo duna un bista real di aspektonan di e situashon di Salubridat Publiko.

E trato di dòkternan pa ku nan pashèntnan

Un aspekto ku ta bale la pena pa chèk ta e trato ku pashèntnan ku "p.p.-kaart" ta haya, esta e pashèntnan ku pa via di nan situashon ekonomiko ta bin na remarke pa ayudo mediko gratis. Ta sosode hopi biaha na ora e dòkter en kuestion haña sa ku e pashènt tin karchi, su aktitut ta kambia. Spesialmente e spesialistanan ta hasi esaki. E motibo ta ku e plaka ku e dòkter ta haya pa un pashènt di karchi ta menos ku e ta kobra un pashènt "particulier." En todo kaso e atenshon ta menos i mas lihé.

Un otro aspekto ku pa nos ta hopi straño ta e kantidat enorme di pashènt ku *sierto* dokternan ku "privé-praktijk" ta tuma diariamente. For di bon fuente nos a haya sa ku e dòkternan ku tin un "privé-praktijk" tin ku sigurá nan mes di un bon entrada, pasobra pa tin un "privé-praktijk" ta kosta hopi plaka i pa keda ku hopi ainda, mester ta bon organisá . . .

Awor aki e pashèntnan ku ta kai bou gobierno insular (pashèntnan ku karchi) ta wordo partí a base di un sistema alfabetiko entre e dòkternan ku ta traha pa gobierno (mas tanto ta parsialmente nan ta traha pa gobierno). Esaki sigur tin su banda positivo, esta e banda di atministrashon i partishon husto. Di otro banda ta asina ku e pashèntnan ku karchi no por skohe nan dòkter di konfiansa mas. Spesialmente hopi di e bieunan ku a kustumbra ku sierto dòkter no por wordo tratá dor di nan dòkter di konfiansa. Esaki lo por hasi anto ku e atenshon (mediko) por bira menos sin ku bo por kambia di dòkter! Un keho ku nos sa tende hopi ta e echo ku "huisbezoek" ta algo ku masha poko ta sosodé. E dòkternan ta keda mas i mas na nan ofisina. Nos ta haya ku tin hopi kaso ku ta importante pa e dokternan hasi "huisbezoek." Un dòkter sinembargo a laga sa ku hopi biaha e pashèntnan ta eksaherá i ku e "polikliniek" of nan ofisina (kas) ta mihó ekipá pa trata pashènt.

Sistema di number

E sistema di parti number ora e "asistente" o e sekretaria di dòkter yega, ta algo ku hopi hende ta haya un problema pasobra nan mester bai hopi tempran pa nan haya un number pa nan kaba tempran. Tin asta chèns ku nan no ta haya number mes. E pashèntnan mester bin e ora ei pa su mañan. Tin biaha nan ta yega tempran, pero otronan ta kore pasa nan dilanti i einan pleitamento ta start i esaki ta sosode hopi biaha. Tambe e echo ku akinan tin solamente dos dòkter di wowo ta hasi ku hendenan ta bai marduga pa asina sigura nan mes di haya karchi. Hopi biaha nan ta yega hopi promé ku dòkter yega, pero ya karchi a kaba i nan por purba nan chèns pa su mañan.

Akinan nos kier hasi un apelashon na e dòkternan pa kuminsa un forma di sita (afspraak) ku tur pashènt i no solamente ku esnan "particulier." Esaki lo evita hopi di e situashonnan indeseabel manera esunnan menshoná. Naturalmente mester keda un espasio pa kasonan urgente.

Remedinan

E remedinan ku ta wordo preskribí no ta pa tur hende e mesun kos. P.e. pa hendenan ku karchi di gobierno (p.p.-kaart), trahadónan di gobierno, amtenarnan di rango abou i tambe pashèntnan di S.V.B. ta asina, ku nan ta haya e remedinan ku ta mas barata den prèis, pero ku segun dòkternan ta hasi e mesun trabou ku e remedinan mas karo. En todo kaso, di parti di un dòkter ta bin e siguransa ku esaki no ta parti di un tratamento menos efikas, sino pa yuda aliviá e peso finansiero di e ayudo mediko (pa komunidat). Pa e otro amtenarnan no tin restrikshon di e forma aki. Aparentemente esakinan no ta 'mind' si dòkter chikanan ku remedi mas karo.

Klinika na San Nicolas

Despues ku tabatin hopi problema ku e konstrukshon di e klinika na San Nicolas, esaki a keda kla i el a mustra di tin su derecho di eksistensia. E servisio di e dòkternan na warda a drecha, den e sentido ku awor e ta mihó planea. Tin dòkter disponibel 24 ora pa dia, pero no ta asina ku e dokter t'ei presente. E ta bin despues ku e haya notisia ku tin hende ta ward'é. E klinika ta disponé dje mihó material i tin mas espasio ku e edifisio bieu p'abou di YMCA. Tin mas posibilidat pa e pashèntnan warda nan dòkter paden i tin bastante lugá di sinta. Otro servisionan ku ta keda den e mesun edifisio ta e servisio di Kuido Sosial i Famía Planeá. Nos kier remarka alabes ku e edifisio bieu p'abou di YMCA ta den un estado deplorabel, ya ku no ta wordo hasi uso di dje. Dikon? Parse ku aki na Aruba nan ta kere ku si bo sali for di un edifisio bieu, bo n' por us'e mas. Mira e hospital bieu por ehèmpel!! →

Aan onze abonnees

De prijzen voor een abonnement op Skol & Komunidat in het jaar 1983 zijn als volgt vastgesteld:

Antillen	**NAf. 32,50**
Nederland en andere landen per zeepost	**NAf. 32,50**
Nederland per luchtpost	**NAf. 55,—**

Een abonnement loopt van januari tot en met december. Wie zich later in het jaar abonneert, ontvangt ook de reeds verschenen nummers.
U wordt als abonnee genoteerd als uw betaling is ontvangen.

N.B. voor abonnees uit Nederland: de prijzen zijn in antilliaans courant; betaalt u per bank, dan NAf. 1,— extra overmaken wegens bankkosten.

Klinika San Nicolas.

Problema na hinka pashèntnan den hospital i e nesesidat di un "verpleeghuis"

E dòkternan sa topa hopi problema pa hinka pashèntnan den hospital. Ta asina ku e hospital ta yen konstantemente pa e delaster añanan. Tin hopi ansiano, ku por bai kas mirá for di punto di bista mediko, pero ku tòg ta keda hospital pa motibonan puramente sosial. Sea nan no tin hende pa kuida nan, of e ambiente na kas no ta adekua èts. Pues un parti di hospital awor ta fungi komo un sorto di "verpleegtehuis." Esaki ta mustra klaramente riba e nesesidat di un "verpleegtehuis," esta un sentro pa duna alohamento na mas tanto hendenan di edat ku mester atenshon intensivo, pero ku no nesesariamente mester keda den hospital. Tambe e echo ku ansianonan ku un pasado di disturbio mental no ta wordo tumá na Maris Stella ta hasi ku un "verpleegtehuis" lo por ta un solushon (anke temporario) pa nan.

E asunto di "bedrijfsgeneeskundige dienst"

Ta parse ku e dòkternan no ta kontra e sistema di kontrol ku ta bai bin. Segun un dokter e diferensia entre e "controlerend geneesheer" i nan lo no ta asina grandi. Akinan nan ta referí na e "diagnose" di e pashènt. E dòkternan ta wak e tarea di e servisio di kontrol mediko mas aleu, den e sentido ku e servisio aki mester bai buska e posibel kousanan ku por a kondusí na e situashon ku e trahadónan ta bai ku a.o. E echo ku di nos banda nos tin duda ku B.C. lo sigui e konsehonan di e servisio aki, e dòkternan ta konsidera pa ta responsabilidat di B.C. Un kos ku a sali na kla ta ku e "controlerende geneesheren" a konsehá gobierno pa saka e "onderwijsveld" for di e sistema nobo, pasobra na Hulanda esei no a funshoná. E motibo tabata mas o menos ku e klase di trabou di e maestronan ta hopi diferente. Den un otro parti di e numero aki, tin un artikulo ku ta bai mas profundo den e materia aki.

E responsabilidat di dòkternan

Nos kier tira un bista riba e responsabilidat di e dòkternan i e kontrol ku tin riba nan. Nos sa ku hopi biaha dòkternan ta hasi mal trabou sin ku tin un instansia adekuá, ku ta funshoná komo tal, pa kontrolá e dòkternan. Akinan nos *no* ta referí na e departamento di Salubridat Publiko, sino algo manera un "tuchtraad." Nos por korda e kaso di Dr. Ponse, ku vía di hustisia a wordu kastigá pero ku di parti di e sekshon mediko mes, te unda nos por korda, no a bin nada. Nos no sa si ta eksisti un "tuchtraad" na Antias, pero si e ta eksistí mes, nos por bisa ku siguridat ku e no ta funshoná.
Tambe nos kier hasi menshón di e kritika ku nos ta haya ku tin dòkter i spesialista ku ta hasi nan trabou bou di influensia di alkohol, en todo kaso ku algun drinks aden. Nos ta haya e situashon aki hopi alarmante mirá for di punto di bista di e pashènt. E ta "overgeleverd" na e trato di e dòkter en kuestion. Pues nos ta spera ku e kontrol tambe lo por konta pa e kalidat di trabou ku e dòkternan ta hasi, den tur sentido.

Salubridat mental

Riba e tereno di salubridat mental (geestelijke gezondheidszorg) no tin moveshon of mihó bisá e moveshonnan ta den e direkshon kontrario. Awor ya pa basta tempo kaba (mas o menos 1 aña) nos no ta dispone di un "psychiater." Tin asina hopi falta di maneho i di personal ku e servisio ku ta enkarga ku salubridat mental no por hasi su trabou na un manera adekuá.
E trabou di "Sociaal Psychiatrische Dienst" eigenlijk ta den su infansia. E echo ku e B.C. aktual no ta duna prioridat na e trabou di e servisio aki ta hasi ku ta solamente un parti di e tarea nan por hasi. Esei ta e tarea di duna ayudo (sikiátriko) ora ku hendenan ta pèrdè nan mes, bai "off" èts. Esaki ta e parti ku nan ta yama "acute psychiatrie."
Pero e trabou di e servisio aki ta kontene mas aspekto. Un aspekto importante di e trabou aki ta e *ayudo preventivo,* esta pa prevení ku hendenan of situashonnan ta sali for di man. Despues ta bin e ya menshoná *"acute psychiatrie,"* ayudo ora e problema ta manifestando su mes den un forma hopi avansá. Akinan nos ta pensa riba e.o. hendenan ku ya a pèrdè e sentido di realidat i ku a bira "loko," manera ta wordo bisá popularmente. Esaki ta pa mayoría e trabou di e Servisio pa Salubridat Mental na e momento aki. E delaster parti di e trabou ta e *"nazorg,"* esta e ayudo (kuido) despues di e tratamento pisá. E ayudo aki mester tin en todo kaso komo meta ku e pashènt no ta kai bèk den e situashon anterior i ku e por wordo akseptá bèk den e komunidat i sigui su bida nòrmal. E ultimo tarea aki no ta funshoná di e bon ei. E konsekuensia ta ku e trabou ta keda move den un sírkulo visioso. Dor ku no tin tratamento adekuá, e hendenan ta kai bek den nan situashon anterior. Esakinan ta forma e grupo di "recidivisten."

E personal den e sektor di salubridat mental

E personal ta hopi limitá. Tin 3 "verpleegkundigen" ta traha, dos di nan tin e B diploma i e otro tin diploma di S.P. (Social Psychiatrie).
I mas remarkabel ta e ousensia di un "psychiater." Esaki pa mas ku un aña kaba, segun nos a kompronde. Algun luna pasá Diputado Flanegien a bai televishon i a deklará ku ta bai bin un Sentro Sikiátriko, finansiá dor di fondonan propio. Pero e diputado a lubida di bisa ku e aspekto mas importante di e trabou ta e meta (doelstelling) i e struktura (opzet) di e trabou i ku riba e tereno aki praktikamento nada a wordo hasí. Lo mester bin un maneho riba e tereno spesifiko aki i no solamente riba papel. Ya ku e tereno aki ta relativamente nobo, ta di spera ku e instansia responsabel (gobierno) ta lanta un struktura nobo, saliendo *for di e situashon i e nesesidatnan lokal.* Mester bin un "planning" total di e trabou. Awor aki nos tin un chèns pa konstruí e fundeshi di e servisio aki. Pa nos siguramente edifisionan nobo só no ta e solushon. Dor ku no tin ni "planning" ni organisashon di trabou esaki ta i lo bira frustrante.

Rustoord (Caprileskliniek)

E pashèntnan ku ta bin na remarke pa wordo interná, mester bai Rustoord na Korsou, pasobra aki na Aruba no tin fasilidat, no tin otro alternativa (te ainda). Pero e ayudo aki ta algo kontradiktorio, pasobra e ta saka un persona for di su propio ambiente, hasiendo asina mas difisil p'e pa por bini bek pa sigui su bida normal. Esaki ta un problema bastante grandi. Hopi di e pashèntnan ta keda Korsou i e lasonan familiar ta kaba poko poko.

Nesesidat pa un maneho

Meskos ku na tur e departamentonan di gobierno, 'Formatiezaken' tambe a traha un raport basá riba kambionan proponí pa e trahadónan di tal departamento. Probablemente e rapòrt a keda hunto ku e tantísimonan ku a wordu trahá. Nos tin ku bisa ku e falta mayor di e situashon deplorabel riba tereno di salubridat mental ta di e gobierno pasobra al fin al kabo e ta sú responsabilidat.
Ta nos deseo ku e maneho riba e tereno aki sali for di e ambiente politiko (partidario) pa asina hasi un maneho konkreto i obhetivo posibel pa e trabou importante di salubridat mental. Tambe nos ta spera ku Aruba lo haya mas pronto ku ta posibel un "psychiater." Den e siguiente Skol & Komunidat nos lo sigui riba e otro aspektonan di e tereno di Salubridat Publiko. ●

Introdukshon di papiamento

..."If you want to supress somebody, if you want to exploit him ruthlessly, if you want to treat him as if he were not human, you first ascribe characteristics to him which he has not got but which, if he had got them, would make him what you pretend him to be. Once this has been done, you can believe that he is really not quite human.
The trouble is that he has got language, and even the most ignorant slave-holder knows that the gift of tongue is one which belongs to man alone. Thus you have to belittle his speech: you have to call it all sorts of depreciating names; you have to pretend that his words and the ways in which he puts them are not really language, though what else they are you would be hard put to say..."
(M. K. Adler: "Pidgins, creoles and lingua francas." A sociological study, 1977, p. 10)

Na 1838 e mandatarionan kolonial hulandes ta disidi ku e maestronan di e skolnan di gobierno di e tempo ei mester sòro ku . . ." de Hollandsche taal op hunne respektieve scholen grondig (wordt) onderwezen en door de kinderen verstaan wordt en volstrekt niet te permiteren dat de kinderen onder elkander eene andere dan de Hollandsche taal spreken . . ." (F. W. Prins: "Latent taaltalent, p. 13).
Na 1982, 144 aña despues, e esensia di e ley aki te ainda ta konta. Anke ku poko poko nan mester a permiti ku e muchanan ta usa nan mesun idioma riba "speelplaats," te ainda ta asina ku e mucha tin ku kambia pa hulandes momento ku bèl bati i ku lès kuminsa.
Den historia di enseñansa di Antias tabatin un periodo ku tabata usa papiamento komo lenga vehikulo den enseñansa. For di 1842 nos ta wak kon mishon katóliko a kuminsa ku enseñansa pa katibonan i den kua nan a apliká papiamento. Mgr. Niewindt asta a alsa e idioma papiamento te na idioma skirbí dor di publiká e promé katechismus na papiamento.
E echo ku mishon katóliko a usa papiamento den enseñansa pa katibo, sinembargo no tabata pa motibo di respèt i apresio real pa e idioma aki den. Meta prinsipal di e enseñansa aki tabata pa komberti e paganonan den e religion "sivilisá," esta e religion katóliko. Ora ku mgr. Niewindt a purba di haña permiso pa kuminsá ku enseñansá pa katibo, un di su argumentonan klave tabata ku e enseñansa aki lo tabatin sierto "bentahanan" pa e mandatarionan kolonial. Den un karta ku Niewindt ta dirigi na 1833 na e "Minister van Kolonien" di e tempo ei e ta mustra riba e "verregaande onbeschaafdheid welke alhier onder de lage volksklasse wordt opgemerkt" (Prins: idem). Meta di Niewindt tabata pa bringa e "onbeschaafdheid" akí. Den su buki "Uit de geschiedenis van het onderwijs op de Nederlandse Antillen" (1953), M. D. Latour ta sita mgr. Niewindt:
"Ik bedoel hier zeker geen uitgebreid onderwijs maar slechts een zodanig, dat hetwelk die thans volstrekt onwetende mensen kan instellen om op een betere wijze de grondbeginselen van hun godsdienst in welke zij gedoopt zijn, en de verplichtingen welke zij ten opzichte van het gouvernement, van hun meesters en van hun evenementen te vervullen hebben, te leren kennen. Evenzozeer ik een al te uitgebreid onderwijs voor die soort mensen gevaarlijk zou achten, evenzo meen ik dat een volstrekte domheid, nadelig wezen kan."
Ku otro palabra, meta di Niewindt tabata pa ofresé enseñansa na e katibonan pa hasi nan mas "sivilisá" (den e nifikashon kolonial) i pa laga nan kùmpli mas mihó ku e eksigensianan di e komunidat kolonial. No tabata e emansipashon di un pueblo oprimí tabata e meta. Den su buki 'Korsou' (1976), sr. R. A. Römer ta skirbi ku e karakter konformista i paternalista ku tabata karakterisá e enseñansa i aktividatnan di formashon di mishon katóliko, a kontribuí masha poko na emansipashon sosial di e parti neger di e komunidat Antiano.
E mandatarionan kolonial semper a kritiká e echo ku mishon katóliko a usa papiamento den e skolnan, pero sinembargo a permiti esaki pa un tempo. Asta nos ta wak kon na 1907 den un "onderwijsverordening" nan ta skirbi ku enseñansa mester ta *mas tanto posibel* na hulandes. Ku otro palabra nan a laga un posibilidat pa desvia di e hulandes. Prins ta relatá e diferente diskushonnan ku a wordo hibá na Hulanda e tempo ei ront di e "onderwijsverordening" aki.
Asina tabatin un tal sr. Van Vuuren, miembro e tempo ei di Tweede Kamer, ku a bisa ku si mantené mucho strak e eksigensia di hulandes komo lenga vehíkulo, e konsekuensianan di e enseñansa lo bira pio i ku tin e peliger ku e apatía ku ta reina pa ku e idioma hulandes lo por bira un *antipatia* kontra hulanda i e hulandesnan! Esaki ta pone e sr. Van Vuuren aki boga pa mantenshon di papiamento den e enseñansa ku e mishon katóliko tabata ofrese. Sin embargo, na 1917, 10 aña despues, nos ta wak kon e "mas tanto posibel" di 1907 ta wordo kambiá den "Het onderwijs moet in het Nederlandsch worden gegeven." Den e "onderwijsverordening" di 1935 e gobierno kolonial ta konfirmá esaki un biaha mas i ta pone ku sin mas e enseñansa na Antias mester ta na hulandes. Den e ley di 1935 aki a determiná tambe ku ku permiso di gouverneur na sierto skol i den sierto klas lo por hasi uso di papiamento. Pero kasi no a hasi uso di e posibilidat aki. Motibo di esaki tabata indudablemente e opinion general reinante ku hulandes ta superior na papiamento.
E ley di 1935 a bin den un tempo ku e grep kultural kolonial di Hulanda a wordo reforsá riba tur tereno. Asina nos ta wak kon den mesun aña e gobernador ta manda un sirkulario na e ofisinanan gobernamental den kua ta prohibí e amtenar di komuniká ku publiko na papiamento. Asta ta prohibí e amtenarnan pa komuniká ku otro den nan lenga maternal. Mientrastanto a pone un fin tambe na e uso di papiamento den e skolnan katóliko. Ora den e "schoolstrijd" e skolnan partikular a haña e derecho riba subsidio igual ku skolnan públiko, e derecho di subsidio igual aki a wordo mará na e eksigensia ku mester stop ku e uso di papiamento i mester tene na lokual ley ta bisa. Lokual a sosode tambe.

KRITIKA

Ya for di fin di siglo 19 nos por ripará e promé krítikanan riba e uso di hulandes komo lenga vehíkulo den e enseñansa na Antias. Asina nos por lesa kon A. G. Brusse den su buki "Curaçao en zijn bewoners" (1882) ta mustra bon klá ku e hulandes no tin kasi niun of ningun balor pa e Antiano den su bida diario. Na 1884 A. C. Chumaceiro ta skirbi:
"Het kind, dat nooit anders dan papiamento gehoord heeft, niet weet dat er andere talen bestaan, komt op school en wordt door den onderwijzer toegesproken in een taal waarvan het niets afweet. Het leert ja en nee te zeggen en geeft die antwoorden op goed geluk. Het leert lezen maar verstaat niet wat het leest, het dreunt aardrijkskundige lessen op maar weet niet wat aarde of rijk of kunde is, het beantwoordt de vragen uit de taalkunde zeer juist maar het is alsof het Grieks of Hebreeuws is, alles even onverstaanbaar. Dat is de grootste moeilijkheid bij het onderwijs, het kind moet een vreemde taal leren." (Prins: idem).
Pero ni Brusse, ni Chumaceiro, ni tampoko e otronan di nan tempo ku tambe a eherse krítika, no a saka for di nan análisis e konklushon ku mester saka hulandes for di en-→

señansa i introdusi papiamento, e idioma di e pueblo. A konsekuensia di un pensamento kompletamente kolonial nan tabata keda di opinion ku ta e idioma i kultura di e pais kolonisadó mester ta e base di e enseñansa na Antias. Ademas nan no tabata konsiderá papiamento komo un idioma, pero komo un "patois," ku imposibelmente lo por remplasá e hulandes. Nan tabata konsiderá papiamento komo un idioma papiá ku solamente por wordo usá pa ekspresá pensamentonan simpel i ku lo stroba desaroyo i bienestar en general di e pueblo.
Un indikashon di kon kolonial i paternalista e ideanan di e tempo ei tabata, nos ta haña den e echo ku ora ku nan tabata papia di lenga maternal, nan tabata kiermen hulandes i no papiamento.
Na aña 1953 UNESCO ta asepta e punto di bista ku "all children should at least begin their schooling in their mother tongue, and that they will benefit from being taught in their mother tongue as long as possible."
Aki na Antias mas i mas hende ta rekonosé e nesesidat pa introdusí papiamento den enseñansa komo lenga vehíkulo. E trabou di sra. Prins-Winkel riba e tereno aki i su buki "Kabes duro?" a kontribuí hopi na esaki. Na un manera bon klá el a demostrá kon e enseñansa hulandes ta benifisiá e mucha ku ta papia hulandes na kas i ta perhudiká esun ku ta papia papiamento na kas.
Den e raport "Leerplan en Leidraad" ku a sali na augustus 1968 nan ta proponé dos alternativa:

1. E "Nederlandstalige basisschool," ku lo ta un skol den kua hulandes lo keda e lenga vehíkulo.
2. E "Moedertaalschool," den kua den e promé dos klasnan lo usa papiamento komo lenga vehíkulo pa despues bai over riba hulandes.

E echo ku a yama e di dos alternativa aki "moedertaal"-school ta hopi iróniko, pa motibo ku tambe den e alternativa aki ta e dominio di Hulanda ta para sentral. E introdukshon di papiamento den e promé dos klasnan lo tin primordialmente komo meta: hasi mas fásil pa e mucha siña e hulandes. E proposishon di e "moedertaalschool" aki a wordu propagá dor di De Palm i Prins-Winkel. Mester nota kon tanto De Palm komo Prins-Winkel a mantene komo di mes ku ta hulandes mester keda e lenga vehíkulo; un idioma ku no ta funshoná, ni na Antias ni den region. Ta visibel kon difísil ta pa asta esnan ku a bini ku kritika fundá riba uso di un idioma straño komo lenga vehikulo, pa saka e konklushon ku tanto sikologikamente, didaktikamente, pedagogikamente komo politikamente mirá ta e uniko konklushon korekto; esta pa introdusí papiamento den *alomenos* henter enseñansa básiko. Kasi inkreíbel.
Desaroyo den siensia linguístiko i e interes pa idiomanan krioyo den e ultimo añanan a demostrá ku papiamento, komo un di e idiomanan krioyo mas desaroyá na mundu, ta un idioma ku tin mes tantu balor komunikativo ku kualkier idioma tradishonal di mundo. Papiamento a demostrá di ta un idioma ku un struktura relativamente fásil, un idioma sumamente efisiente i ku un klaridat sumamente grandi. E idea ku un idioma mester tin un gramátika kompliká pa por ekspresá tur kos, ta un idea eroneo (Adler, 1977). E echo ku papiamento lo mester tuma su rekurso na palabranan di otro idioma den uso p.e. riba tereno sientifiko no ta algo asina eksepsional; tur idioma ta hasi esei.
Ta piká pa nota ku na aña 1981/1982 un "eksperto" ku mirando su estudio mester sa mihó, ainda ta bisa ku papiamento lo ta faya den su funshon komunikativo i lo ta stroba e desaroyo di esnan ku ta us'e. Un argumentashon ku ta presís mesun kos ku lokual kasi 100 aña pasá e mandatarionan kolonial, ku nan ideanan di superioridat, tabata proklamá.
Ta tristo pa wak kon bou di un preteksto pseudo-sientifiko awe na 1982 ta manipulá ku argumentonan (di kua riba nan mes sierto di nan sientifikamente tá korekto) pa yega na konklushonan sin pia ni kabes.
Asina nos ta wak kon na 1982 ta usa e.o. dos argumento pa nenga e nesesidat pa introdusi papiamento:
1. Introdukshon di papiamento lo no drecha e prestashonnan na skol fundamentalmente. Esaki pasobra tin otro faktornan mas esensial ku ta hunga un papel den e problema di prestashonnan malo na skol, en espesial e faktor di sirkunstansianan sosial-kultural.
2. Un mucha tin un periodo kritiko pa siña un idioma i esei ta promé ku su di dies aña. No mester laga e periodo aki pasa sin us'e pa siña e mucha un idioma straño.

Sin mas ta un ilushon pa kere ku introdukshon di papiamento lo kaba ku tur e problemanan den enseñansa, p.e. e problema di desigualdat. Tambe ta un echo komprobá ku desigualdat ta mas un konsekuensia di un desigualdat fundamental den nos komunidat ku di e echo ku e idioma na skol no ta mesun ku e idioma na kas.
Pero pa saka for di esaki e konklushon ku pesei anto no tin nodi di introdusi papiamento ta apsurdo.
Argumentonan di karakter pedagogiko-psikologiko ta splika kon e konfrontashon ku e idioma straño aki komo idioma *vehíkulo (!)* ta trese kune ku siñamente di e mucha, pa e motibo aki so kaba, ta wordu redusi na verbalismo i resultadonan superfisial. E mesun argumentonan ta splika kon e konfrontashon ku e idioma straño aki, den kua e *no* por ekspresa su mes na drechi, e.o. ta kibra e spontanidat, e gana di siña i e konfiansa den su mes di e mucha, pasobra e ta sinti kada bes atrobe su inkapasidat pa ekspresá su mes den e idioma straño aki. Pasividat den atitut di hopi alumno ta tambe, anke enberdat no solamente, konsekuensia di uso di un idioma straño komo lenga vehíkulo den enseñansa.
Introdukshon di papiamento den enseñansa ta un paso importante riba kaminda pa apresio total di nos propio kultura i un paso di importansia polítiko den e proseso di dekolonisashon.
E echo ku un mucha ta siña un idioma straño mas fásil entre su 4 i 10 aña ta konosí. Pero pa konkluí ku si e no siña un idioma straño e ora éi e lo no siñ'e nunka mas, ta apsurdo . . . Un mucha ta siña un idioma straño na un manera drechi solamente ora e idioma aki ta funshonal p'e. Enberdat e mucha por siña diferente idioma, pero solamente ora e ta usa e idioma aki den su situashon natural, su ambiente di kas, den komunikashon diario ku ruman, amigo i mayornan. I esei no ta e kaso ku hulandes. I ta keda konta ku den un kaso asina, unda e idioma straño *no* ta funshona den su am-

(kont. na pag. 15)

grawata

Woltjek Zaandamski su ultimo dekreto: pone sindikatonan bou di "curatele." Pero korda bon Zaandamski, n'ta pasa bo mes ta para bou di "curatele," ku awor tur hende tin ku para bou di "curatele."

✱

Nep-tours: geheel ongeorganiseerde reizen naar Costa Rica (en niet terug).

✱

Por ta ku Betico a kere ku e manteka ku Samberg a hunta riba su kabes tabata un pomada pa laga kabei krese.

✱

Bo tambe ta sufri di "frustritis"?

✱

Grawata uit "Vrij Nederland": Wil Aruba nou die vaste oeververbinding met Nederland niet meer?

✱

Betico na Venezuela: "Somos Latinos!"
Betico na Hulanda: "Wij zijn ook Nederlanders!"
Betico den Caribe: "We are Caribbeans!"
Betico na Korsou: "Ta Rubiano nos ta!"
Betico den 'biechtstoel': (?) "Ta pompadó mi ta!"

✱

Na de "Brief aan het veld" van Veeris kijken wij vol spanning uit naar de "Carta pa e tereno arubiano" van Flanegien.

✱

Pensamento: mihó keda stranhero lugá di bira fasista.

✱

Betico su kantika favorito di ultimo tempo: "Twee emmertjes water halen, twee emmertjes pompen . . ."

✱

Pobersito di Betico: el a bai té Venezuela pa importa awa di muha mata!

✱

Un èks-polis politiko
èks-politiko polis.

✱

Koalishon Extraordinario.
Koalishon extra *Ordinario:* Reon Samdam.

✱

Den un korant lokal nos a lesa ku e awa di Venezuela ta di bon kalidat. Pero despues di a investigá e asunto mas mihó a sali na kla ku e tripulashon di e bapor venezolano tabata konsistí di komunistanan kubano ku a kontaminá e awa . . .

VAN HET BESTUUR

GARANTIEVERKLARING

In een brief PZ/6336 d.d. 16 juni 1982 maakte het Bestuurscollege bekend dat u recht hebt op een garantieverklaring ten behoeve van laboratoriumonderzoek en van het maken van röntgenfoto's in het ziekenhuis.
De garantieverklaring model C wordt verstrekt ten behoeve van noodzakelijk laboratoriumonderzoek van de werknemer en van diens gezinsleden, als bedoeld in artikel 2 van de Landsverordening tegemoetkoming in ziektekosten en wel uitsluitend in de gevallen dat zulks volgens een schriftelijke verklaring van een op Aruba gevestigde geneeskundige c.q. geneeskundige specialist nodig is. Indien de werknemer persoonlijk recht op vrije geneeskundige behandeling heeft, wordt hem geen garantieverklaring verleend ten behoeve van zichzelf; uiteraard wel ten behoeve van zijn gezinsleden als hierboven bedoeld.
De garantieverklaring model D wordt verstrekt ten behoeve van het maken van noodzakelijke röntgenfoto's in het ziekenhuis van de werknemer en van diens gezinsleden, als bedoeld in artikel 2 van de Landsverordening tegemoetkoming in ziektekosten en wel uitsluitend in de gevallen dat zulks volgens een schriftelijke verklaring van een op Aruba gevestigde geneeskundige c.q. geneeskundige specialist nodig is. Indien de werknemer persoonlijk recht op vrije geneeskundige behandeling heeft, wordt hem geen garantieverklaring verleend ten behoeve van zichzelf; uiteraard wel ten behoeve van zijn gezinsleden als hierboven bedoeld.

PENSIOEN

Een tweede brief is van belang voor degenen onder u, die in het begin van de jaren 60 in vaste pensioengerechtigde dienst zijn gegaan.
Brief PZ/876 d.d. 27 juli 1982:

"Bij landsverordening van de 27ste februari 1963 (P.B. 1963 no. 46) werd o.a. de "Pensioenverordening Burgerlijke Landsdienaren 1938" gewijzigd in dier voege, dat ingaande 1 april 1963 de pensioengerechtigde leeftijd werd vastgesteld op 55 jaar instede van 50 jaar."

"In de vergadering van de Raad van Ministers d.d. 21 mei 1982 werd beslist, dat de ambtenaren die vóór 1 april 1963 geneeskundig geschikt werden bevonden voor benoeming in vaste pensioengerechtigde dienst en na die datum als zodanig zijn benoemd, op hun verzoek de ingangsdatum van hun benoeming kunnen laten wijzigen in een datum vóór 1 april 1963, zodat zij alsnog met hun 50ste jaar de dienst met pensioen kunnen verlaten."

In verband hiermee maken wij u erop attent dat u, wanneer u onder de bedoelde kategorie valt, en u van deze mogelijkheid gebruik wenst te maken, zo spoedig mogelijk een schriftelijk verzoek aan het Bestuurscollege moet richten.

DE TAALPROBLEMATIEK

Wellicht voor het eerst in onze onderwijsgeschiedenis richt de Minister van Onderwijs een brief aan het veld.
In de brief wordt een systematisch overzicht gegeven van de verschillende aspekten van de taalproblematiek en wordt aangegeven wat er in de komende tien jaar zou moeten gebeuren m.b.t. het invoeren van de moedertalen in het kleuteronderwijs en in het basisonderwijs.
Uit het schrijven van de minister blijkt dat praktisch alle eilanden zich uitspreken voor het invoeren van de moedertalen in het hele basisonderwijs.
Door de toenemende maatschappelijke acceptatie van zowel het papiamento op de Benedenwindse eilanden als het engels op de Bovenwinden, hebben deze twee talen de facto de status van officiële taal gekregen. Het zou dan ook zeer vreemd zijn als het onderwijs achterbleef bij deze ontwikkeling. De Simar heeft zich meermalen uitgesproken voor invoering van het papiamento in kleuter- en basisonderwijs. De invoering moet echter op een systematische en verantwoorde manier gebeuren, gepaard gaande met een betere aanpak van het taalonderwijs. Gezien het belang van de invoering van het papiamento in het onderwijs voor de schooljeugd en voor onze maatschappij, moeten we ervoor waken niet overhaast te werk te gaan. Uit de brief van de minister blijkt overigens niet dat dit zal gebeuren.
Voor wat betreft Aruba is het probleem dat er op dit gebied tot nu toe weinig is verzet. Het moet gezegd worden dat ook van vakbondszijde de "taalkwestie" is blijven liggen na de spellingstrijd van enkele jaren terug. Het is zaak dat het arubaanse B.C. zich duidelijk uitspreekt m.b.t. de taalproblematiek, zodat we weten waar we aan toe zijn. De Simar zal in ieder geval dit jaar de nodige aandacht besteden aan deze zaak.
In het onderstaande hebben we getracht de belangrijkste punten uit de ministeriële brief aan te geven en we hopen dat deze brief een nieuw startpunt zal zijn voor de diskussie over de invoering van het papiamento in ons onderwijs.
Tot slot willen wij duidelijk stellen, dat wij ons niet zullen inlaten met emotionele en niet terzake doende diskussies waar niemand mee gediend is.

In een brief d.d. 20 september 1982 gericht aan het onderwijsveld, deelt de Minister van Onderwijs mee dat hij voornemens is dit jaar aan de taalproblematiek binnen het kleuter- en basisonderwijs de hoogste prioriteit te verlenen. Twee overwegingen hebben geleid tot zijn besluit om de taalproblematiek centraal te stellen:
— Daar het kleuter- en basisonderwijs de fundering vormen voor de verdere schoolloopbaan van de schooljeugd kan het niet anders, of verbetering van het onderzoek moet daar het eerst plaatsvinden.
— Binnen het kleuter- en basisonderwijs staat de taalproblematiek centraal. De schooltaal is voor meer dan 90% van de antilliaanse schoolkinderen een vreemde taal. Bovendien is er geen sprake van een systematische aandacht voor de moedertaal in het kleuter- en basisonderwijs, waardoor deze taal geen ondersteuning kan vormen voor het onderwijsleerproces.
De minister zegt verder dat er praktisch sprake is van een crisis in het kleuter- en basisonderwijs, veroorzaakt door een toenemende maatschappelijke druk om het papiamento en het engels in het onderwijs te gebruiken, als voertaal en als vak. Hiertegenover staat het wegvallen van de maatschappelijke ondersteuning van de officiële schooltaal, het nederlands.
Uiteraard zijn er nog meer oorzaken van het falen van veel leerlingen, zoals de groeiende →

sociaal-economische problemen (de werkloosheid en de gevolgen ervan). De crisis in het onderwijs wordt ook negatief beïnvloed door de onduidelijkheid in het onderwijsbeleid en vooral het uitblijven van een effectieve aanpak van de taalproblematiek.
Bovengenoemde faktoren hebben mede geleid tot een groeiend, onsystematisch en illegaal gebruik van de moedertalen (papiamento en engels) in het onderwijs. Het gevolg hiervan is, dat noch de officiële voertaal (het nederlands), noch de eigen moedertaal op den duur in voldoende mate worden beheerst. De minister is van mening dat aan deze ontwikkeling een einde moet komen teneinde een komplete crisis in het kleuter- en basisonderwijs te voorkomen.
Om dit te bewerkstelligen moeten er twee maatregelen genomen worden:
1. Het elimineren van de onduidelijkheid en verwarring m.b.t. het gebruik van de moedertalen en het nederlands in het kleuter- en basisonderwijs van nu en later.
2. De konkrete aanpak van de ondersteuning van het kleuter- en basisonderwijs van nu en later.
Wat moet er eerst gebeuren? Er moet duidelijkheid komen met betrekking tot de gewenste plaats van de moedertaal en de funktie van de tweede voertaal.
— Op grond van adviezen van de verschillende onderwijsinstanties op Curaçao heeft het Bestuurscollege aldaar gekozen voor invoering van het papiamento volgens het model van de moedertaalschool.
— Op de Bovenwindse eilanden is sinds 1975 de moedertaal, het engels, de voertaal in de kleuterschool en de eerste twee klassen van de basisschool. Sinds augustus 1980 wordt er door een van de schoolbesturen geexperimenteerd met het engels als voertaal in de hele basisschool.
— Tijdens de begrotingsbehandeling van 1981 verklaarde de Gedeputeerde van Onderwijs, dat het arubaanse Bestuurscollege voorstander is van het invoeren van het papiamento als voertaal in het gehele basisonderwijs.
— Bij de landsverordening voor het basisonderwijs van 1979 wordt het papiamento verplicht gesteld als vak. Bovendien wordt de moedertaal in de eerste twee klassen van de basisschool terwijl de Minister van Onderwijs bevoegdheid krijgt te beslissen over het gebruik van de moedertaal in de rest van de basisschool.
De uitvoering van de bepalingen vindt plaats als de voorbereidingen daartoe klaar zijn.
— De Minister van Onderwijs is voorstander van de inrichting van het kleuteronderwijs en het basisonderwijs volgens het moedertaalschoolmodel.

OPZET VAN DE MOEDERTAALSCHOOL

In het kleuteronderwijs en het basisonderwijs wordt het onderwijs in alle vakken in het papiamento, respektievelijk het engels gegeven.
Het nederlands wordt gehandhaafd als tweede voertaal. Het nederlands zal in het voortgezet onderwijs nog geruime tijd (10 jaar) voertaal blijven. Het kind dat de basisschool verlaat zal derhalve deze taal zodanig moeten beheersen, dat het met succes het voortgezet onderwijs kan volgen. Daartoe zal het nederlands als vak op de basisschool gegeven moeten worden volgens een didaktiek die op verantwoorde wijze aansluit bij het papiamentstalige onderwijs.
Ten aanzien van het spaans en het engels zal te zijner tijd een definitieve beslissing genomen worden.

DE OVERWEGINGEN VOOR DE KEUZE VAN HET MOEDERTAAL SCHOOLMODEL

Normaal is dat een kind onderwijs volgt in de taal die het goed beheerst. Welnu dat is zijn moedertaal.
Onderwijs volgen in een onvoldoende beheerste taal leidt tot geen, of hooguit schijnresultaten. Toevlucht tot radend, memoriserend, foefjes-toepassend-leren vormt voor het kind de enige uitweg, om zich in zo'n onderwijsleersituatie te handhaven.
De eerste taal van het kind, de moedertaal, is van essentieel belang voor zijn intellektuele, emotionele en sociale ontwikkeling. De eerste strukturering en benoeming van zijn belevingswereld gebeurt in die taal; in nauwe interaktie met die taal komt zijn denkontwikkeling op gang; intieme en emotionele belevingen leggen zich vast in die taal. Het vormt voorts de taal waarin het kind het gemakkelijkst en spontaanst sociaal kontakt maakt met leeftijdgenoten en volwassenen. Deze nog onvolgroeide kindertaal behoeft begeleiding, korrektie, verbreding, verfijning wanneer het kind de school binnenstapt. Voor de school ligt hier de belangrijke taak de verdere ontwikkeling van deze taal te ondersteunen en te stimuleren.
Het leren van de eerste taal gebeurt op natuurlijke, spontane, onbewust verlopende wijze, in de omgang met een beperkt aantal vertrouwde personen. Dit leerproces verloopt danook moeiteloos, er is geen dwang bij, er zijn geen strenge eisen.
Het leren van een tweede taal buiten zo'n omstandigheid, is een heel andere opgave, zeker als het om een taal gaat waar het kind buiten de onderwijsleersituatie nauwelijks mee in aanraking komt. Er is dan geen sprake van een natuurlijke leeromgeving, maar van een zeer kunstmatige.
Geen spontaan en onbewust, maar geleid en bewust leren, in een grote groep minder-vertrouwde leeftijdgenoten en onder leiding van één volwassene, die wél eisen stelt aan de prestaties.
Het leerproces van de tweede taal kan danook slechts slagen indien het kan steunen op een ruim ontwikkelde beheersing van de eerste taal en een rijk fonds aan kennis en inzichten, verworven via die eerste taal, de moedertaal.
Er moet danook een zeer bijzondere reden gelden waarom de school de rijke, "geladen" kindertaal geheel links laat liggen en het kind, nog vóór het voldoende beheersing van de tweede vreemde taal heeft verworven, dwingt tot communicatie en leren in deze tweede taal.
De noodzaak van het gebruik van een tweede vreemde voertaal in het antilliaanse onderwijs vloeit voort uit het feit dat het voortgezet onderwijs vooralsnog het nederlands als voertaal heeft.
Het voortgezet onderwijs stelt twee duidelijke eisen aan het basisonderwijs:
a. Een degelijke verwerking en beheersing van die kennis en vaardigheden, die voorwaarde zijn voor volgen van het voortgezet onderwijs.
b. Een degelijke beheersing van de in het voortgezet onderwijs gebruikte voertaal, thans het nederlands.
Deze opgave aan het antilliaanse basisonderwijs rechtvaardigt echter geenszins het volkomen negeren van de moedertaal van het antilliaanse kind en alles wat deze taal voor het kind betekent.
Bij de moedertaalschool-opzet wordt danook van het volgende uitgegaan:
a. De school moet de moedertaalontwikkeling stimuleren en helpen afronden.
b. Op grond hiervan vindt er, bij gebruik van de moedertaal als voertaal in alle leerjaren, een grondiger, meer betrokken en inzichtelijker verwerking plaats van de kennis en vaardigheden in het basisonderwijsprogramma.
c. Steunend hierop en op didaktisch juiste wijze aansluitend op de moedertaalbeheersing, leidt het onderwijs in de tweede taal als vak, het nederlands, tot een betere beheersing van die tweede taal.

ACTIVITEITEN

Planning van de werkzaamheden die verricht moeten worden tussen nu en het moment van invoering:
Research met betrekking tot de moedertalen (papiamento en engels) ter ondersteuning van het curriculumontwikkelingswerk.
Produktie van leermiddelen in de moedertaal en de tweede voertaal.
Bijscholing van de leerkrachten (didaktisch, taaldidaktisch en in de moedertalen).
Het opzetten van een degelijke projektorganisatie van de in de voorbereiding en uitvoering samenwerkende instanties.
Het streven is erop gericht de voorbereidingsperiode zo kort mogelijk te houden (4 — 6 jaar als men direkt begint).

WAT GEBEURT ER IN DE TUSSENLIGGENDE JAREN?

Legalisatie van het gebruik van de moedertaal als voertaal op de kleuterscholen.
De oudere kleuters vertrouwd maken m

het nederlands. Dit dient op verantwoorde en systematische wijze te gebeuren en nauw aan te sluiten bij en voort te bouwen op de activiteiten gericht op de moedertaalontwikkeling.
Invoering van de moedertaal als vak: uitbreiding van de kennis van en de vaardigheid in de eigen taal, maar ook het bevorderen van de kennis omtrent andere antilliaanse uitingen van het culturele en sociale leven.
Afremmen van het onsystematisch gebruik van het papiamento naast het nederlands. Het is in het belang van de leerlingen dat ze goed en systematisch taalonderwijs krijgen, gericht op een zo groot mogelijke passieve en aktieve beheersing van het nederlands. Van de leerkrachten wordt gevraagd een verantwoord taalgedrag, hetgeen inhoudt: een konsekwent gebruik van het nederlands. Het papiamento wordt sporadisch ter ondersteuning gebruikt.
Invoering van het papiamento als vak in alle vormen van het voortgezet onderwijs dient nagestreefd te worden.
Om bovenstaande te verwezenlijken zal er een grondige planning en voorbereiding moeten plaatsvinden:

Taak 1: Produktie van handleiding en eventuele leermiddelen voor de kleuterleidster t.b.v.: het moedertaalonderwijs en het onderwijs in de tweede vreemde voertaal.
Taak 2: Het opstellen en uitvoeren van bijscholing van de kleuterleidsters i.v.m. de nieuwe talensituatie op de kleuterschool: in juist eigen gebruik van de moedertaal en in de didaktiek en methodiek van onderwijs in de twee talen.
Taak 3: Produktie van leermiddelen voor het onderwijs in de moedertaal als vak voor de basisschool en voor het huidig onderwijs. Een bijzonder probleem vormt het niet meer herdrukt worden van diverse leermiddelen voor de verschillende vakken van de huidige basisschool. Het thans sterk verouderd materiaal is vaak dusdanig versleten dat het niet meer op verantwoorde wijze gebruikt kan worden. Dit wreekt zich het sterkst bij het aanvankelijk lees- en taalonderwijs.
Ter overbrugging van de periode tussen nu en de introduktie van de moedertaalschool, dient het meest noodzakelijke materiaal vervangen te worden door eigen plaatselijk ontwikkelde leermiddelen.
Taak 4: Het opstellen en uitvoeren van bijscholing en begeleiding van de leerkrachten van de basisschool:

1. In juist gebruik van de moedertaal: taalvaardigheidscursussen en L.O. Papiamento.
2. In de didaktiek van het onderwijs in de moedertaal als vak.
3. In het ontwikkelen van aanpakvormen, binnen de huidige vreemde-voertaalschool voor de ontstane problematische taalsituatie. Het zal een juiste zaak zijn hiertoe een aantal consulenten voor het taalonderwijs aan te stellen om de schoolteams hierin bij te staan.

ACTIVITEITEN VAN ONDERSTEUNENDE AARD

De aanpak van de taalproblematiek binnen het kleuter- en basisonderwijs zal in een algemener kader ondersteuning behoeven. Genoemd kunnen worden:
1. Aktiviteiten van het Instituto Linguistiko Antiano (Talenburo), verbonden aan het Departement van Onderwijs, zoals: werken aan de standaardisatie van de vocabulaire en de grammatica van het papiamento; begeleiding en stimulering van goed gebruik van het papiamento, door cursussen papiaments voor geïnteresseerden (algemene publiek, speciale groepen, zoals leerkrachten, pers, overheidsambtenaren).
Hiernaast kan op verzoek geadviseerd worden in goed gebruik van papiamento bij partikuliere en overheidspublikaties etc.; verrichten van onderzoek naar de talen van onze samenlevingen; algemene voorlichting over de talen in onze samenleving en hun ontwikkeling.
2. Bevorderen van literatuurproduktie in het papiamento, in het bijzonder kinderliteratuur. Er zijn reeds initiatieven tot de oprichting van een speciaal fonds, waarin participatie van overheids- en particuliere fondsen en andere financieringsbronnen worden nagestreefd.
Het Centrum Leermiddelen Ontwikkeling (C.L.O.) van het Departement van Onderwijs heeft bovendien op dit gebied reeds enige produkties verzorgd.
3. Van overheidswege zijn van belang het voortzetten en afronden van een aantal belangrijke aangelegenheden, betrekking hebbende op de talen in onze samenlevingen: het vaststellen van de officiële spelling van het papiamento; het bij wet verheffen van het papiamento en het engels tot officiële talen, naast het nederlands; het uitstippelen van een algemene taalpolitiek. Door het Talenburo wordt aan een Nota Antilliaanse Taalpolitiek gewerkt.
4. Ook de Eilandgebieden ontwikkelen aktiviteiten van deze aard. In het bijzonder de Schooladviesdienst van het Eilandgebied Curaçao is reeds erg aktief met o.a. voorlichting via de media.

Tenslotte: Met het voorgaande is getracht een systematische inventarisatie van de probleemvelden gerelateerd aan de taalproblematiek in het kleuter- en basisonderwijs aan te geven en bij te dragen tot een verheldering van het zicht op de aanpak van deze problematiek.
Van velen zal bij deze aanpak een enorme inspanning vereist worden. Niettemin zullen wij, gezien de acuutheid van de situatie in het kleuter- en basisonderwijs, niet langer mogen dralen met konkrete stappen in de richting van de nieuwe kleuter- en basisschool. Tegelijkertijd zal in de overgangsperiode naar die nieuwe school ook aan de generaties kinderen die in de tussentijd de school bezoeken, goed onderwijs gegarandeerd moeten worden. Een dubbele inspanning dus, welke we echter in het belang van het kind niet mogen schuwen. ●

PAPIAMENTO . . .

(kont. di pag. 12)

biente konkreto, e mucha lo por siña e idioma straño aki mas miho ora e tin un bon dominio di su idioma maternal.

MAN NA OBRA

Ya ta 14 aña pasá ku e raport "Leerplan en Leidraad" a sali. Te ainda hulandes ofisialmente ta e lenga vehíkulo. E situashon ta bira kada dia pio, ya ku hopi maestro di skol ta kuminsa usa papiamento, pero na un manera insistemátiko i iresponsabel.
Hopi aña a bai perdí ku e diskushon rònt di ortografia. Mientrastanto krisis den enseñansa ta bira kada dia mas grandi. Un krisis ku no ta solamente konsekuensia di un idioma straño komo lenga vehíkulo, pero di un kompleksidat di faktornan.
Hopi trabou lo mester wordo hasí prome ku nos por introdusí papiamento den skol.
Nos no por introdusí papiamento di un dia pa otro. Nos mester kuminsa traha. Awor!

NIET JEZUS MAAR XANGÔ EN EXÚ

In ons vorige nummer van Skol & Komunidat verscheen reeds de eerste aflevering van dit artikel. Het handelt over de verschillende vormen van godsdienstbeleving in ons werelddeel, die sterk afwijken van de meer traditionele godsdienstbeleving. In de volksmond wordt in dit verband meer gesproken van "zwarte magie." Ook op de Antillen kennen we "zwarte magie." Bij ons heet dat bruha. Dit artikel geeft een beeld van de verschillende vormen van godsdienstbeleving zoals we die aantreffen in het caribisch gebied en Zuid-Amerika, hun ontstaan en hun rol in de samenleving. In het vorige deel kwamen reeds aan de orde de Voedoe op Haiti, de Shango op Trinidat en Tobago, de Santería op Cuba, Maria Lionza in Venezuela en Winti in Suriname. Ook werd reeds een begin gemaakt met de bespreking van verschillende vormen van godsdienstbeleving in Brazilie zoals de Candomblé, de Umbanda en de Quimbanda. We vervolgen het artikel thans met een ooggetuigenverslag van een ritueel in de Umbandatempel.

AFRO-AMERIKAANSE GODSDIENSTEN IN LATIJNS-AMERIKA

We worden gevraagd het schoolschrift dat als presentatielijst dienst doet, te tekenen en krijgen een zitplaats. Verschillende media, in meerderheid vrouwen, staan al blootsvoets en in witte kleren klaar en wachten op het begin van de ceremonie. Net als de overige aanwezigen korten zij de tijd met wat praten. Het gaat er nogal informeel toe. Aan de kant zitten de muzikanten met een paar grote trommels en een paar sambaballen; ook zij maken zich gereed.

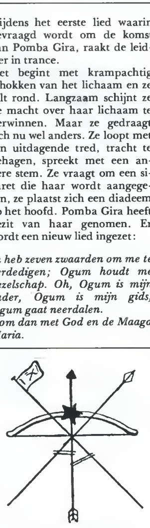
Het ritueel

Dan komt een veertigjarige mulatin binnen. Zij straalt persoonlijkheid uit. Het is de 'moeder van de heilige'. Zij geeft een teken en het wordt stil. De mediums liggen languit voor het altaar en bidden in stilte. De moeder zet een gebed in en vraagt dat de dienst goed moge zijn en bidt om vrede en kracht. Dan roffelen de trommen en wordt een gezang aangeheven. De tempel wordt gezuiverd met rook van kruiden. De boze geesten worden letterlijk de deur uitgejaagd. Met krijt worden heilige symbolen op de vloer getekend: elke godheid heeft zijn eigen tekens. Het ritme van de trommels wordt feller. Iedereen zingt mee, zelfs een vijfjarig negermeisje, in pijama en al klaar om straks naar bed te gaan. De stemmen zijn ongeschoold en soms klinkt het wat vals, maar de melodieën zijn verrassend mooi en de teksten soms bijna poëtisch:

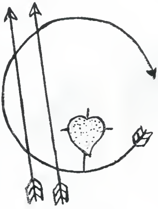
Er straalde een ster aan de hemel, de aarde beefde. Waar is het gevolg van Jurema, die tot nu toe niet verschenen is?

Tijdens het eerste lied waarin gevraagd wordt om de komst van Pomba Gira, raakt de leidster in trance.
Het begint met krampachtig schokken van het lichaam en ze tolt rond. Langzaam schijnt ze de macht over haar lichaam te herwinnen. Maar ze gedraagt zich nu wel anders. Ze loopt met een uitdagende tred, tracht te behagen, spreekt met een andere stem. Ze vraagt om een sigaret die haar wordt aangegeven, ze plaatst zich een diadeem op het hoofd. Pomba Gira heeft bezit van haar genomen. Er wordt een nieuw lied ingezet:

Ik heb zeven zwaarden om me te verdedigen; Ogum houdt me gezelschap. Oh, Ogum is mijn vader, Ogum is mijn gids, Ogum gaat neerdalen.
Kom dan met God en de Maagd Maria.

Ponto de Ogum

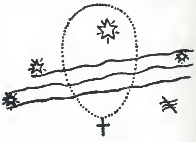

Ponto de Xangô

Het wordt verschillende keren herhaald en Ogum daalt dan in een ander medium af. Geleidelijk nemen de geesten bezit van hun 'paarden'. Deze mediums zijn zichzelf niet meer, zij gedragen zich als de geest die bezit van hen heeft genomen. Het is beslist niet ongeorganiseerd, meer een religieus spel waarin ieder een bepaalde rol speelt. Het medium dat Jemanja inkarneert, de godin van de zee, beweegt zich in golvende bewegingen. Xango, die gerechtigheid brengt, zwaait met een bordpapieren bijltje. De oude negers roken en drinken. Mannelijke gasten inkarneren in vrouwen en andersom. Alleen bij de laatste van de mediums lukt het niet. Het is een jonge man, nog in opleiding. Ook hij raakt in trance, beweegt zich heftig, maar zijn gedrag is ongekoördineerd en hij moet voortdurend door helpers worden opgevangen om niet te vallen.

Konsultaties

Het is een uur later. De geesten zijn geïnkarneerd en kunnen nu geraadpleegd worden. Men kan raad vragen aan de geesten over de problemen van het dagelijks leven. Moeilijkheden in huwelijk of liefde, problemen met het werk. Wat zal het probleem zijn van de taxi-chauffeur die net is binnen gekomen? In deze wijk zijn er problemen te over: werkloosheid, lage lonen, slechte gezondheid. De mediums gaan na wat er aan schort. Zijn de problemen eigen schuld of worden ze veroorzaakt door zwarte magie?
Zij praten met hun kliënten en soms moet wat zij zeggen door helpers vertaald of verklaard

Ponto de Jemangá

worden. De geïnkarneerde oude negers spreken een gebrekkig Portugees. De medium's, nee, de geesten die bezit van hen hebben genomen, maken wegwerp-gebaren over het lichaam van hun kliënten en knippen met hun vingers. Er wordt soms geblazen met de rook van sigaren die door de inkarnaties van →

de oude negers gerookt worden. Er worden ook riten voorgeschreven, zoals reinigingsbaden, ...rs van mais en kaarsen op ... kruispunt, bedoeld om de slechte invloeden te breken.
Als iedereen de gelegenheid heeft gehad om de geesten te konsulteren, gaat de ceremonie verder, maar nu in omgekeerde volgorde. De geesten die als laatsten neerdaalden, gaan nu als eersten weg, ook nu onder gezang en tromgeroffel. Weer een rituele zuivering van de ruimte, slotgebeden en de plechtigheid is over. Het is al bij middernacht. Enkele kinderen zijn al in slaap gevallen. Sommigen blijven nog na voor een privé-behandeling, de meesten vertrekken vlug, want morgen is het weer werkdag.

Opmars van Orixas

...het dichtbevolkte Nova Igua..., een gemeente in het achterland van Rio, vond men rond 1970 111 katholieke kerken en kapellen, 477 protestantse tempels en rond de 5000 kultusplaatsen van Umbanda en Candomblé. Er is in heel Brazilië een daling te konstateren van het aantal katholieken en een groei van het aantal aanhangers van de pinkstergemeenten en vooral van de Umbandistas. Hoe komt het dat het aantal aanhangers van deze volksreligies zo groeit?
Een gangbare verklaring onder sociologen is het verstedelijkingsproces. Deze religies zouden helpen om de moeilijkheden die migranten hebben bij het zich vestigen in een stad te overwinnen.
Dit soort verklaringen doet ech... nogal simpel aan. Waarom ...zen dan sommigen voor het Pentecostalisme (Pinkstergemeente) en anderen voor Umbanda? Hoe wordt het sukses van de Umbanda ook onder de stedelijke middenklasse verklaard? Bovendien gaan dit soort theorieën uit van vooroordelen: de tegenstelling die er zou bestaan tussen stad en platteland.
Een alles verklarende theorie is er niet, wel zijn er meerdere verklaringsfaktoren aan te geven. Zoals we gezien hebben sluiten de Afrobraziliaanse religies aan bij kulturele tradities van het volk. Ze sluiten aan bij hun gevoel voor kleur, beweging en ritme. De zicht- en tastbaarheid ...n de riten past bij de kultuur ...an de mensen die gewend zijn te werken met hun lijf en de wereld te kennen op een noverbale lichamelijke manier; die niet over het bovennatuurlijke willen praten, maar doen, voelen en zien. In de bezetenheidsriten zijn de goden ook lijfelijk aanwezig: de onzichtbare geest neemt een lichaam aan. De kultusgemeenschappen kenmerken zich ook door solidariteit en sluiten aan bij de overlevingsstrategie van de armen. De offers, gebracht bij de feesten, worden gegeten door de gelovigen.
Gelukkig stellen de Orixas zich tevreden met de minst eetbare delen van de offerdieren: kop, hoeven, geslachtsdelen en ingewanden. De kultus geeft ook status: vrouwen, ongeletterden, homosexuelen kunnen goden worden. Je kunt goede raad en soms een oplossing vinden bij problemen als geldgebrek en werkloosheid. Heel belangrijk is ook zeker de mogelijkheid genezing te vinden bij ziekten.

Dokter van de armen

In een recent onderzoek naar de gezondheidszorg inder de volksklassen in Nova Iguaçcu bleek dat de gewone man een beeld over gezondheid en ziekte heeft dat afwijkt van de wetenschappelijke geneeskunde.
De mensen onderscheiden twee grote kategorieën: de ziekten van het lichaam en de ziekten van de geest.
De eerste soort wordt onderscheiden in lichte en zware, bij de laatste heb je een dokter nodig. De ziekten van de geest kunnen het gevolg zijn van het boze oog, een straf van god, een geest 'die zich aan je vastklampt'; het kunnen ook ziekten van de ziel zijn, veroorzaakt door psychische problemen. De grenzen tussen deze soorten zijn vaag. De opvattingen van Umbanda en Candomblé sluiten hierbij aan. Om ons tot de geestelijke ziekten te beperken: men maakt een onderscheid tussen ziekten die te maken hebben met de relatie van het individu met het bovennatuurlijke en andere, die samenhangen met de relatie die het individu heeft

met andere mensen. Tot de eerste soort worden gerekend ziekten die het gevolg zijn van het schenden van een godsdienstig →

UMBANDA EN KERK

De houding van de kerk ten aanzien van de religieuze waarden van het volk varieert nogal eens in de loop van de geschiedenis. De broederschappen van O.L. Vrouw van de rozenkrans voor vrijgelatenen en slaven boden de ruimte voor de beleving van een Afrikaanse godsdienstigheid. In de periode tijdens en vlak na de onafhankelijkheidsstrijd leefde de kerk dicht bij het volk en was er overeenstemming tussen de kultuur van het volk en van de klerus. Dit verandert in de tweede helft van de vorige eeuw. In het algemeen wordt Europa het kulturele model. Dit geldt ook voor de Kerk. Vooral Franse kongregaties worden geroepen om de klerus op te voeden in de hervormde seminaries. Er ontstaat een breuk tussen klerus en volk. Bisschoppen maken zich zorgen over de religieuze 'onwetendheid' van het volk. Het Afrikaanse erfgoed is voorheen een van de manieren waarin de volkse onwetendheid zich manifesteert. De katholieken worden gewezen op de gevaren van Candomblé en Umbanda voor geloof en zeden. In een land dat reformatie noch kontra-reformatie heeft gekend, is religieuze tolerantie een groot goed en vanzelfsprekend. De kerk na Medellín heeft haar houding herzien, maar is er beslist niet uit. Er is begrip voor de kultuur van het volk, maar de Umbanda wordt vooral gezien als onkritisch en daarom moeilijk te integreren in de benadering die samen te vatten is onder Theologie van de Bevrijding. Ondertussen is dit voor de Braziliaanse volksklassen geen enkel probleem. De typische gelovige van het volkse katholicisme maakt zich niet druk om de verschillen tussen de Orixas en de heiligen. De aanhangers van de Candomblé en Umbanda zien de riten van de kerk niet als konkurrentie. Integendeel, zij vullen elkaar aan: je kunt alleen in de Candomblé gedoopt worden als je het doopsel volgens de katholieke riten ontvangen hebt. Verder zijn de aanhangers van Candomblé en Umbanda ervan overtuigd het gelijk aan hun zijde te hebben. Bij het bezoek van de paus aan Brazilië schrapte de kardinaal van Bahía een bezoek aan de kerk van Bomfim, druk bezocht door de aanhangers van de Afro-amerikaanse religies. Voor hen is O.L. Heer van Bomfim gelijk aan Oxalá, de belangrijkste van de Afrikaanse godheden. Toen Johannes Paulus in de stad rondliep, regende het pijpestelen. 'Dat was het werk van Oxalá' was de overtuiging van de Bahíanen.

voorschrift, van een zwakke levenskracht (axé) of een mediumieke gave die niet ontwikkeld is. De ziekten die te maken hebben met de relatie tot andere mensen komen voort uit bewuste of onbewuste aktiviteit van de mensen waarmee de zieke het niet goed kan vinden.
Het boze oog is er één van: men wordt ziek door haat of jaloezie van een ander, of zwarte, d.w.z. op het kwaad gerichte magie. Al deze ziekten hebben hun eigen geneeswijzen. Zo vereist de zwarte magie 'een verandering van hoofd': men probeert de zieke over te laten gaan van het lichaam van de patiënt naar het lichaam van een dier. Vaak gaan deze magische technieken samen met het gebruik van kruiden en geneesmiddelen (vrij verkrijgbaar in winkels). Een 'moeder van de heilige' verklaart: 'Iemand kan hier komen met een enorme beenwond. Hij wast zich met kruiden, gebruikt een zalf voorgeschreven door "de oude neger" en veertien dagen later is de wond dicht.
Iemand anders komt hier klagen over hoofdpijn, maagproblemen, een verzwikte pols . . . zij genezen . . . Dit wil niet zeggen dat de ziekten geen materiele ziekten zijn . . . Maar de dokters kunnen ze niet genezen'. Dit is de taal die de mensen aanspreekt. Daarbij komt dat de gezondheidszorg moeilijk toegankelijk is voor de armeren. De ziekenfondsinstituten zijn slecht voorzien en heel bureaukratisch. Als men dan eenmaal de ellenlange rijen heeft getrotseerd, wordt men nog gekonfronteerd met artsen die hun patiënten heel duidelijk laten merken dat zij dom en onwetend zijn. Dokters leggen niets uit, schrijven slechts voor vanuit de ivoren toren van hun wetenschappelijk beterweten. Dan liever de Orixas geraadpleegd: heet Omulu niet de 'dokter van de armen'?
Het valt niet te ontkennen dat er duidelijke parallellen lopen tussen deze volksreligies en de op de Nederlandse Antillen bekende "bruha". In een volgende aflevering hopen we wat specifieker de aandacht te richten op de bruhapraktijken bij ons op de Antillen.

Opium of protest?

Tenslotte de vraag of de Afrobraziliaanse religie een rem betekent op een bewustwordingsproces of niet. Het is al te makkelijk deze riten te veroordelen als achterlijk en dom. Als we beter kijken is het indrukwekkend wat de nakomelingen van slaven door ellende en vervreemding heen hebben ontwikkeld aan eigen kultuurgoederen: muziek, dans en ideeën. Over het algemeen is in een maatschappij gebaseerd op klassen de kultuur van de heersende elite de maatstaf. Alle waarden die afwijken van de heersende worden onschadelijk gemaakt door ze in te lijven of door ze voor te stellen als minderwaardig. Beide gebeurt met de Afrobraziliaanse religies.

MAGIE: men probeert vaak ziekten over te laten gaan naar het lichaam van een dier.

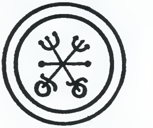
De blanke leiders van Umbandagemeenschappen, afkomstig uit de middenklassen proberen de Afro-amerikaanse religie te verburgelijken. Afrikaanse elementen verdwijnen of worden omgeduid als resten in de groei naar geestelijke stadia. Toch zijn er ook elementen te vinden van een tegenkultuur: waarden en ideeën die ingaan tegen wat de globale maatschappij goedkeurt.
Er zijn mythen en riten die de onderdrukten steun kunnen geven om soms, en al is het maar gedeeltelijk, zichzelf te zijn en te blijven.

Het is opvallend dat de geesten die binnen de kultus het meest geraadpleegd worden, de lagere zijn: de oude zwarten, de indianen en de Exus. Binnen de hierarchie van de geesten zijn zij het meest aards en het minst vergeestelijkt, en toch het belangrijkst, want zij helpen. Exus en Pomba Giras, het is duidelijk te zien aan hun gedrag en aan hun beelden, komen overeen met figuren die staan aan de rand van de samenleving: prostituees en homosexuelen. Op hun beurt horen negers en indianen ook tot groepen die op de maatschappelijke ladder de laagste plaatsen innemen.

In de plechtigheid van de Umbanda en Quimbanda zijn zij het belangrijkst, zeker in het beleven van de gelovigen. Er vindt symbolisch een ommekeer plaats. De figuren die in de maatschappij het minste prestige hebben, worden in dit ritueel het meeste gewaardeerd. Het dagelijkse leven wordt op zijn kop gezet: mensen die in hun gewone doen niets zijn, omgeschoold, werkloos, vaak analfabeet, worden in hun trance goden. En hoe worden die goden voorgesteld: niet zozeer als verheven geesten, maar vooral als figuren van de zelfkant of de onderkant van de maatschappij: prostituees, homosexuelen, indianen en negers. Tweemaal worden zo de rollen omgedraaid. Impliciet zit in de ommekeer een kritiek op de globale maatschappij waar de rijken, de geletterden, de machos en de blanken het voor het zeggen hebben. Deze kritiek is echter sakraal en komt buiten de kultus niet naar buiten. Was dit het geval, dan had de repressie een einde gemaakt aan deze kritiek. De kultus maakt de mensen beslist niet sociaal bewust, zij biedt de deelnemers alleen individuele oplossingen voor hun problemen. De religie wordt vaak zelfs gemanipuleerd door machthebbers. Duidelijk is wel dat geen basisbeweging om deze kulturele werkelijkheid heen kan. ●

Goden en geesten

Goden en geesten	Rooms evenbeeld	Plaats van invloed	Diagram	Gedrag van mediums	Kleur (en)
Oxalá	Jezus Christus	Uitspansel	Kruis	Spreekt met trillende stem	Wit
Jemanjá	Onbevlekte Ontvangenis	Zee	Anker	Golfbewegingen	Lichtblauw
Ogum	H. Antonius	Overal	Zwaard/ lans	Krijgshaftig	Donkerblauw
Oxossi	H. Sebastiaan	Bos	Pijl en boog	Jaagt	Groen/ geel
Xangô	H. Jeronimus	Steengroeve/ sterren	Bijl	Roept ei-ii	Wit/ rood
Oxûm	O.L.Vrouw Aparecida	Rivieren/ watervallen	Hart	Kamt zich/ spiegelt	Wit
Omulù	H. Lazarus	Kerkhoven	Zuiderkruis	Loopt kreupel	Zwart/ wit
Exú/ Pomba Gira	Duivel	Kruispunten	Diversen	Provocerend	Rood/ zwart
Oude negers	—	—	—	Als zeer oude mensen	—
Indianen (caboclos)	—	Bossen/ open lucht	Pijlen	Spreken gebroken	—
Kinderen	H.H. Kosmas en Damiaan	—	—	Als kinderen	—

Exú tranca tudo

Exú caveira

